

GEDENKBOEK

1813

HAARLEM
DE ERVEN F. BOHN

De bestorming van Bergen-op-Zoom 8 - 9 Maart 1814

door

G.L. Breedveld en Dr H.F.M. Huijbers

Extract uit Historisch Gedenkboek 1813 door G.J.W. Koolemans Beijnen

Uitgever De erven F. Bohn Haarlem, 1912

In de tekst naar wordt verwezen naar een kaart, die is ontleend aan het boek 'De bestorming der vesting Bergen op Zoom op den 8sten maart 1814' van J.E. van Gorkum. Deze is aan het eind van dit bestand bijgevoegd. Tevens is deze kaart met hogere resolutie te vinden op de website van de [Geschiedkundige Kring Bergen op Zoom](#)

De bestorming van Bergen-op-Zoom 8 - 9 Maart 1814

De voorbereiding

Terwijl in het najaar van 1813 in het noorden en het midden van de voormalige Republiek der Zeven Geunieerde Provinciën het *Oranje-Blanje-Bleu* reeds op de belangrijkste plaatsen vrij uit de torens der kerken, de topgevels der stadhuizen, de kruinen der bolwerken tooide in de blijde kleuren der herwonnen onafhankelijkheid, bleef het zuiden nog in stille vreugdeloosheid afwachten het heengaan der Fransche strijdmacht, die op een steeds meer afgelegene geraakten buitenpost den standaard der keizerlijke adelaars nog opgeheven hield.

Maar het was niet een afwachten in doffe werkeloosheid.

Zeeland en Noord-Brabant waren natuurlijk niet in staat uit eigen kracht den gehaten vreemdeling de grenzen over te jagen. Grenzen hadden echter in 1813 en 1814 een oogenblik slechts historische beteekenis. Zoals Napoleon eenmaal ze weggewischt had om er nieuwe te maken voor zijn snel zich uitbreidende heerschappij, zoo waren het nu de verbonden mogendheden, die bij haar operatiën tegen den keizer er geen rekening mee behoefden te houden: niet de staten stonden aan haar zijde, maar de volkeren.

In het begin van December 1813 had de Fransche generaal, graaf Decaen, die toen het opperbevel voerde over de keizerlijke troepen in Holland, Breda, Willemstad, Tholen en Steenbergen doen ontruimen. Het had weinig gescheeld, of ook Bergen-op-Zoom ware prijsgegeven. Er lag slechts een garnizoen van 400 man. Het plan van Decaen, om de geheele Fransche verdedigingsmacht op Antwerpen te concentreren, werd echter vrijdeld door het stellig bevel van Napoleon zelf, om Noord-Brabant tot en met Willemstad en Breda geheel te heroveren, met name Bergen-op-Zoom zoo goed mogelijk te versterken.

Aan den generaal, hertog van Plaisance (zoon van den prins-stedehouder Lebrun) was de uitvoering van deze opdracht toe- vertrouwd. Hij is daarin slechts voor een klein gedeelte geslaagd. Breda was al door de Kozakken in bezit genomen en een poging om de stad te hernemen mislukte volkomen. Sedert 25 December 1813 was alleen nog Bergen-op-Zoom in west-Noord-Brabant onbetwist bezit der Franschen.

Strategisch was de vesting van groote beteekenis. In den tijd der Republiek was dit meer dan eens gebleken, het duidelijkst wel in 1747. De oude Coehoornveste beheerschte nog altijd de verbinding van Antwerpen met Holland. Terecht noemt Van Gorkum haar in 1814 den sleutel van het frontier tegen de Franschen¹).

De bevelvoerders van het leger der verbonden mogendheden achtten haar verovering dan ook van overwegend belang. In wijden boog hadden zij de stad reeds ingesloten. de Engelsche vloot, voor anker ter hoogte van de Roompot, liet enkele schepen op de Schelde kruisen. Zij vormde de verbinding tusschen Engeland en het Britsche legerkorps onder luitenant-generaal sir Thomas Graham, ter sterkte van ongeveer 9000 man, hetwelk Steenbergen, Oudenbosch en Halsteren ten noorden, Wouw en Rosendaal ten oosten, Nispen en

---

1 Vgl. J. E. Van Gorkum, De Bestorming der Vesting Bergen-op-Zoom op den 8en Maart 1814; blz. 2. (Leiden, Hooiberg en Zoon, 1862.)

Esschen ten zuiden bezet hield. Verderop sloten de afdeelingen der Pruisen zich aan hij de Engelschen. Hun aanvoerder, generaal Von Bülow, had sinds 8 Januari 1814 zijn hoofdkwartier te Breda. Hij en Graham traden met elkander in overleg omtrent een plan van aanval tegen de Scheldevesting. De man, die het eerst het denkbeeld opperde, om tot actief optreden over te gaan, was volgens zijn eigen getuigenis²) kapitein Jan Egbertus van Gorkum, een genie-officier, die in December 1813 den Franschen dienst te Antwerpen verlaten en zich ter beschikking van generaal Graham gesteld had.

Den 29en Januari 1814 ontving hij van dien generaal de opdracht een onderzoek in te stellen naar de sterkte en verdedigingsmiddelen van en een ontwerp te maken voor operatiën tegen Bergen-op-Zoom. Von Bülow was met zijn Pruisen inmiddels doorgetrokken naar Frankrijk, zoodat Graham alleen het commando voerde over de troepen in het westen van NoordBrabant.

Van Gorkum gunde zich geen uitstel. Van Steenberghe uit leidde hij het verkenningswerk. De resultaten daarvan geven ons een kijk op den toestand van Bergen-op-Zoom, zij het ook alleen als militaire stelling.

Na het échec der Franschen voor Breda in de tweede helft van December 1813, had de hertog van Plaisance terstond maatregelen genomen om de stad geducht te versterken. Een groote voorraad levensmiddelen en krijgsbehoefden voerde het weerstandsvermogen tot hooger peil op. Er werd hard gewerkt aan de doode weermiddelen. Het geschut werd in orde gebracht, waar het noodig was de palissadeering hernieuwd, op den bodem van den haveningang liet men ijzeren eggen zinken, om de plaats ondoorwaadbaar te doen zijn, bovendien versperde een sterk bemand vaartuig den toegang, die nog door twee veldstukken, in

---

2 Ibidem, blz 4

batterij gebracht aan de brug bij de Waterpoort, bestreken werd. Er heerschte dus groote bedrijvigheid in Bergen-op-Zoom.

Het garnizoen werd gebracht op 5000 man; daarbij waren veel hoofd- en subalterne stafofficieren, meestal afkomstig van verlaten vestingen en forten, 'officiers sans troupes', die nu bij den troep dienst deden, omdat er voor hen in hun gewone functies geen werkzaamheden te vinden waren.

Verhoogde dit overcompleet aan officieren de gevechtswaarde der bataljons, er stond tegenover, dat desertie op uitgebreide schaal het aantal weerbare manschappen van 5000 op 3000 had teruggebracht tusschen December 1813-Maart 1814. De jongste lichten, meestal gerecrueteerd uit Vlamingen, verlieten het Fransche vaandel, als zij de kans schoon zagen, want niet dan met tegenzin waren zij gezwicht voor den militairen dwang, die hun het geweer in de hand had geduwd.

Le Grand³) stelt de sterkte der Fransche verdedigende macht op 2700 man, naar aanleiding van een gedetailleerde sterkte-opgave bij een wapenschouwing, die 5 Maart 1814 gehouden werd door den gouverneur, generaal Bizanet. Van Gorkum wantrouwt deze opgave, omdat hij niet kan gelooven aan een zoo sterke desertie, dat er van 5000 man maar 2700 zouden zijn overgebleven.

Een derde gedeelte van het garnizoen werd elken avond over een uitgebreide reeks posten verdeeld. Een piket van 800 man stond iederen nacht in de wapens in een ongebruikt gebleven bomvrij kruitmagazijn op het bastion Hertel, midden tusschen de haven en de Steenbergsche Poort.

---

3 Le Grand, Verhaal van de Verrassing van Bergen-op-Zoom op 8 en 9Maart 1814. Breda, W.van Bergen en co, 1817. Dit is de Nederlandsche vertaling van het oorspronkelijke werkje van Le Grand : Relation de la Surprise de Berg-op-Zoom . Magimel, Anselin et Pochard , Paris 1816. Le Grand was kolonel der genie bij het Fransche garnizoen.

De meeste aandacht wijdden de Franschen aan de herstelling van het front aan de Steenbergsche poort, dat sinds lang tegen een onstuimig uitgeoefden aanval geen voldoende bescherming meer bood. De overige fronten werden daarentegen meer of min verwaarloosd.

Zorgvuldig gaf Van Gorkum er zich rekenschap van, dat het mogelijk bleef langs vele punten binnen de stadsvesten te komen. Aan dit middel van bemachtiging gaf hij de voorkeur boven elk ander. Wel stelde hij zich in verbinding met betrouwbare burgers, op wier persoonlijke medewerking hij meende te mogen rekenen. In den morgen van den 7en Maart 1814 kwam de Engelsche luitenant-kolonel der genie, Carmichael Smyth, aan Van Gorkum de vraag stellen, hoe ver zijn voorbereidende werkzaamheden gevorderd waren. De kapitein legde een uitvoerig plan over, waarop de verschillende aanvalspunten waren beschreven. De twee officieren bespraken het geheel met elkander. De Engelschman kon zich er mee vereenigen. Toen opperde Van Gorkum het denkbeeld, reeds in den avond van den volgenden dag, den 8en Maart, den aanval te wagen. Het watergetijde was dan gunstig⁴). Het weer beloofde te zullen medewerken. Uitstel kon slechts de moeilijkheden verzwaren. Carmichael Smyth juichte het idee toe. Overtuigd dat de generaal-en-chef geen bezwaren zou opperen, begon men terstond aan de laatste maatregelen. Den volgenden dag om 2 uur zou Van Gorkum te Wouw zijn voor een bespreking van de geheele expeditie met generaal Graham en diens staf. Intusschen zorgde hij voor stormladders en andere onmisbare werktuigen en verzekerde zich van de medewerking van gidsen voor de aanvalscolonnes.

---

4 Omdat het op 6 maart volle maan was geweest, zouy het op 8 maart zelfs springtij zijn, zodat bij eb het waterniveau extra laag zou zijn.

De heer E. Wijnmalen, burgemeester van Steenberg, die in alles ijverig meewerkte, liet 40 stormladders timmeren, 25 -28 voet lang. De sporten waren daarbij op 12 duim van elkander geplaatst, dat is op dubbelen afstand bij gewone ladders vergeleken, om grooter spoed te kunnen maken bij het beklimmen van hellingen of muurwerken. Het ging bij de vervaardiging eigenaardig toe. Eenige vertrouwde timmerlieden werden in de Gereformeerde kerk bijeengebracht. Zij mochten er niet uit, voor alles klaar was. Omdat het , een verrassing, geen geregeld beleg gold, was geheimhouding geboden.

Wat de gidsen betreft, in den namiddag van den 7en Maart stelden zich twee burgers uit Bergen-op-Zoom beschikbaar: Zegers, een handelaar, die nauwkeurig bekend was met het haven-kanaal, en Hooibroek, een kamerbeheer. 's Morgens, den 8en Maart, meldde zich ook nog Gerrit Visser, een zeilmaker. Eenigen tijd te voren had hij Van Gorkum reeds gewichtige diensten bewezen als verspieder. Zelf had hij zich voor dit gevaarlijk werk aangeboden, nu bood Van Gorkum van zijn kant hem aan, ook als wegwijzer te willen optreden. Visser aarzelde. De zorg voor zijn huisgezin bezwaarde hem. Maar tegen een geldelijke belooning ging hij toch voorwaardelijk op het voorstel in⁵). Jillis de Haas, een schipper, die reeds meermalen als geheim medewerker van Van Gorkum was opgetreden, kreeg aanzegging zich 's avonds den 8en Maart bij dezen te vervoegen. De gidsen waren dus gevonden.

Tusschen al deze bedrijven door werd aan Van Gorkum verraden, dat een onderbaas bij de genie, Van den Enden, die buiten de stad vóór de Steenbergsche poort woonde, van de Franschen het bevel had om des nachts, wanneer er in het voorterrein onraad mocht zijn, een lantaarn uit te steken langs den schoorsteen van zijn huis, het licht

---

5 Over Visser vindt men uitvoerige, maar niet altijd te controleeren bijzonderheden in het werkje van H. Maronier, getiteld: „*De Gids*”. Ed. Wijnands, Rotterdam, 1836.

naar de wallen gekeerd. Op den avond van den aanval, na het poortsluiten, werd die man in verzekerde bewaring gesteld, zoodat het waarschuwend seïn uitbleef.

Om één uur na den middag, op den 8en Maart, vertrok Van Gorkum van Steenberg en naar Wouw, waar Graham met tal van generaals en hoofdofficieren hem wachtten. Er werd krijgsraad gehouden. Van Gorkum gaf uitleg van zijn ontwerp. Dit was berekend op den grondslag van twee aanvalscolonnes en een kleinere afdeeling bestemd voor een schijnaanval. Kapitein De Bère, een beproefd officier van het oude Staatsche leger, die zijne medewerking had aangeboden, stelde echter voor nog een derde effectieve attaque te organiseeren over de gracht over het ravelijn de Zoom. Van Gorkum bestreed dit. Hij wist, dat de Franschen op dit punt scherp de wacht hielden, hij vond het bedenkelijk de beschikbare troepen te veel te verspreiden, maar Graham zelf was voorstander van een groot aantal aanvalspunten en De Bère achtte de door hem gekozen plaats zeer geschikt om den hoofdwal te bereiken. Het eindbesluit van den krijgsraad stelde het volgende schema voor de operatie vast:

“Er zullen drie werkelijke aanvallen gedaan worden en één schijnaanval. Daarvoor worden in het geheel 3550 man beschikbaar gesteld. Generaal Cooke krijgt het bevel over de eerste afdeeling, 1000 man sterk, bestemd tegen het bastion Oranje, aan de zuidzijde van de vesting; luitenant-kolonel Maurice zal het commando hebben over de tweede colonne, tellende 1200 man, voor den aanval op het front van de Zoom, aan de oostzijde. Generaal-majoor Skerret met 1100 man, zijnde de derde groep, moet den ingang van de haven forceeren (westzijde). Voor de valsche attaque worden ongeveer 250 man aangewezen. Luitenant-kolonel Honey zal als aanvoerder optreden. Zijn beweging zal plaats hebben vóór de Steenbergsche Poort (noordzijde)”.

Van Gorkum bracht tegen deze regeling een zeer ernstig bezwaar in het midden: hij vond een getalsterkte van drie en een half duizend man veel te gering en achtte voor het welslagen der onderneming minstens 6000 man noodig. Hij voerde voor zijn zienswijze gewichtige argumenten aan. Bergen-op-Zoom toch was een uitgebreide en goedbewaakte vesting. Men moest zich den vijand voorstellen als welvoorbereid en op zijn hoede.

De mogelijkheid van een scherpen tegenstand was al lesbehalve denkbeeldig. Het zou waarschijnlijk wel gelukken binnen de buitenwerken te komen, maar bij de nadering of beklimming konden allicht belangrijke verliezen geleden worden. Alleen al voor het bezetten der wallen was 3000 man bijna driemaal te weinig.

Mocht het garnizoen overgaan tot offensieve tegenweer, dan zou er in de stad een gevaarlijk gevecht moeten geleverd worden, te gevaarlijker als de verdediger sterker zou blijken dan de aanvaller, en dat op voor de Engelschen vreemd terrein.

Ook al wilde generaal Graham zich bepalen tot de vermeestering der wallen, dan nog waren minstens 6000 man noodig, vooral omdat de Franschen op andere plaatsen in het binnenste der stad zich zouden kunnen vereenigen, om in den morgen den tegenaanval op uiteenliggende punten van den walgang te beginnen. Het was zeer de vraag of de in detachementen opgeloste Engelsche krijgsmacht zich zou kunnen handhaven tegen de dan te verwachten overmacht.

Het waarschuwend woord van Van Gorkum maakte indruk op de vergadering, die zich geplaatst wist tegenover een groote verantwoordelijkheid. Zij besloot, dat nog twee regimenten zouden gevoegd worden bij de 3000 man, waardoor de geheele macht sterk genoeg werd om aan alle bedenkingen tegemoet te komen.

Van Gorkum begaf zich nu naar Halsteren en arriveerde daar om 7 uur. Hij vond er de gidsen en bracht hen op de hoogte van hun werkzaamheden. Toen alle schikkingen getroffen waren, reed hij per

rijtuig weg in de richting van Bergen-op-Zoom. Hij nam den gevangen genomen Van den Enden met zich mee in zijn wagen. Aanvankelijk hield deze zich zeer gesloten. Van Gorkum trachtte hem echter tot andere gedachten te brengen; hij hoopte nog wel eenige inlichtingen van hem te kunnen verkrijgen. Onderweg viel het rijtuig met de paarden om op het gladde ijs van een waterplas. Dit ongeval zou den toestand eenigszins kritiek gemaakt hebben, als Van Gorkum het intusschen al niet eens ware geworden met Van den Enden, die tegen betaling er in toegestemd had, vrijwillig als gids te fungeren. Te voet ging het nu verder langs de herberg de Roskam op den Wouwschen weg. Dichter bij de stad ontmoetten zij den kapitein De Bère aan het hoofd van de tweede colonne, die deze officier geleiden zou. Graham had zijn verblijf met den staf in een koepel van de heeren Van Hoek aan denzelfden weg.

Nu sloeg Van Gorkum den zijweg naar Borgvliet in. Het was doodstil. De donkere lucht deed de nachtelijke duisternis nog dichter zijn. De Engelsche colonnes hadden ongemerkt haar bewegingen kunnen uitvoeren. Om half tien bereikten de eenzame wandelaars het hoofd der colonne van generaal Cooke, ter plaatse waar oudtijds het Fonteintje⁶) stond. Van den Enden werd nu definitief als gids bij deze afdeling ingedeeld. Schipper Jillis de Haas was de andere. Deze meldde zich nu eerst bij Van Gorkum aan. Dit had een bijzondere oorzaak. Als een der getrouwste helpers van den kapitein

---

6 Het Geertrudisfonteinje bestaat nog*). Gaande van het Kurhaus naar Oud-Borgvliet vindt men het gemakkelijk langs het strand bij laag water. Voortdurend stroomt er helder, zoet water uit de bron. Omstreeks 640-650 moet er een kapel zijn gesticht door Geertrudis, dochter van Pepijn van Landen. In 1681 is het kleine gebouw gerestaureerd, maar in 1747, toen de Franschen Bergen-op-Zoom belegerden, werd het verwoest. (Mededeeling van den heer Numa Husselman, uitgever te Bergen-op Zoom).

*) Anno 2016 is de bron afgedekt; het is nog herkenbaar aan een met gras begroeid rechthoekig blok van ca 1,2m hoog in de westelijke berm langs de Markiezaatsweg, direct ten noorden van de Olof Palmebrug.

was hij nog in den loop van den dag binnen Bergen-op-Zoom geweest, om een onderzoek in te stellen naar de draagkracht van het ijs op de Zoute Vest⁷). Door de waakzaamheid der schildwachten gelukte het hem pas na het vallen der duisternis zijn opdracht uit te voeren. Nu berichtte hij, dat de troepen er niet over konden.

Daarop was niet gerekend bij het ontwerpen van het aanvalsplan. De voorzichtige Van Gorkum gaf er terstond kennis van aan de aanvoerders der betrokken colonne, generaal Cooke met kolonel lord Proby en luitenant-kolonel Carmichael Smyth. Hij voegde er aan toe, dat men nu niet langs de linkerzijde van den Oranjebeer⁸) de Zoute Vest zou kunnen overtrekken, maar wel langs de rechterzijde het bastion Oranje beklimmen, met behulp van de beschikbare stormladders, door en van uit de gracht. Cooke en Proby vonden het raadzaam omtrent deze verandering in de oorspronkelijk vastgestelde manoeuvre eerst het gevoelen in te winnen van den generaal-en-chef Graham. Binnen een kwartier kwam het bericht van instemming.

Toen werd de voorhoede der aanvalscolonne opgesteld. De Haas en Van den Enden gingen aan de spits tusschen twee ouderofficieren. De luitenant der genie Abbey had het bevel over een zestigtal

---

7 De Zoute Vest was daar, waar thans de spiritusfabriek gebouwd is*). Het was meer een moeras dan een gracht, dat bij vloed door het Scheldewater overstroemd werd. De wallen waren er verbazend hoog en boden een prachtig uitzicht over den rivierarm. Het ijs was er altijd broos wegens het zoute water en had in den volksmond den naam 'dansvloer', omdat het somtijds wel sterk genoeg was om veel volk te dragen, maar immer golvend en elastisch bleef. (Mededeeling van den heer Numa Hasselman)

*) Het Nedalcoterrein staat aan de zuidkant van het havenkanaal ter hoogte van de Ham; de fabrieken waren destijds gebouwd op het eerdere bastion Bekaf, en westelijk van de waterpoort.

8 De Oranjebeer was een waterkeering, waardoor het Scheldewater, dat de Zoute Vest vrij uit- en instroomde bij eh en vloed, uit de diepere droge grachten kon gehouden worden. Aan de linkerzijde van den beer was er dus water in de gracht, aan de rechterzijde niet.

sappeurs, voorzien van 25-30 stormladders. Plotseling golfde door de duistere stille het rollende geluid van geweer- en kanonvuur. De schijnaanval op de Steenbergsche poort was begonnen. Het was omstreeks 10 uur in den voornacht van den 8en op den 9en Maart 1814.

Thomas Graham, Lord Lynedoch door Thomas Lawrence, 1818

In de stad

Na de inlijving bij Frankrijk in de lente van 1810 had het keizerl ijk gouvernement het verdedigingsfront van Bergen-op-Zoom geheel omgekeerd. Tot nu toe lag dit aan de zuidzijde, aan den Antwerpschen kant, want, gedurende de 17e en 18e eeuw was de stad altijd geweest de voormuur van Holland juist tegen de Franschen. Nu werd het anders. In het beveiligingsstelsel van Frankrijk's noordgrens opgenomen, was het de noordzijde, aan den Steenbergschen kant, die de vesting haar beteekenis gaf.

De herhaalde bijeenkomsten der Engelsche stafofficieren te Steenberg deden de Fransche ingenieurs bijzonder veel aandacht schenken aan dit gedeelte der aan hun zorg toevertrouwde verdedigingswerken. De reduits en kleine lunetten vóór de gracht waren opnieuw gepalissadeerd, met zware boomstammen afgesloten en met houten wachthuizen bezet. De eigenlijke poort, werd versperd door zwaar plankwerk vóór de ophaalbrug⁹). Een tweede barrière was er achter aangebracht. Deze voorzorgen bewijzen voldoende, dat de Franschen min of meer rekening hielden met een verrassing aan dezen kant.

In werkelijkheid was het garnizoen niet in staat de talrijke fortificaties voor en achter de lange lijn der wallen volledig te beheerschen. De stad telde in 1814 omstreeks 1356 woonhuizen en 5971 inwoners.

---

9 De ophaalbrug van de Steenbergsche poort bevond zich tegenover den ingang van het tegenwoordige park. (bedoeld is het 'Lange Park', het tegenwoordige Bolwerk) Juist over de thans dichtgemetselde hoofddeur der openbare School C (stond aan de Antoniusstraat), die na de slechting der wallen vrij kwam te staan, kwamen twee groote sortie's uit. De vestingpoort zelf bestond uit een hoog, wijd gevelwerk, waarin de in tweeën gesplitste binnengang. Zacht glooiend liep deze op naar buiten, totdat zij uitkwam op de hoogte van de stallen van het rijksveulendepot. De nog voor korten tijd bestaande barakken, bekend onder den naam 'Ark van Noë', stonden aan den voet van den wal. (Mededeeling van den heer Numa Hasselman).

Het complex der gebouwen, kerken, pleinen en straten besloeg dus alleen reeds een omvangrijke oppervlakte. Daar omheen lagen de versterkingswerken, ingedeeld van poort tot poort.

De havenmond, 150 m. breed, uitlopend in het Bergsche Diep, dat tusschen de verdronken landen naar de Oosterschelde voert, werd geheel bestreken door het Waterfort langs de vaargeul, waarachter de Waterpoort lag aan den zuidkant van de haven, die aan de haar afsluitende kade nog door een tweede poort van de eigenlijke stad was gescheiden. Deze, de Gevangenpoort, aan het einde van de breede Lieve Vrouwestraat, was echter een open doorgang.

De Steenbergsche poort versperde den toegang tot de stad aan de noordzijde. Tegenover haar, aan de zuidzijde, lag de Antwerpsche of Boschpoort. Tusschen de twee in werd de ringmuur¹⁰⁾ onderbroken door de Wouwsche of Bredasche poort. De zuidelijke fronten waren bovendien gedekt door het retranchement Kijk-in-de-Pot.

Het commando over de vesting berustte in handen van den brigade-generaal Bizanet¹¹⁾. De troepen bestonden uit een compagnie artillerie en een detachement genie, uitmuntende soldaten: een aantal matrozen, zeer losbandig, maar dapper en goed goeufend, die dienst deden als kanonnier en als werker aan de fortificatiën; de infanterie, meer dan de helft van 't geheele garnizoen, gevormd uit eerst kort geleden gelichte manschappen uit Vlaanderen.

Desertie kwam veel voor; de deserteurs gebruikten de gelegenheid om de vlucht te nemen, wanneer zij de wacht hadden in de buiten-

---

10 Hier is niet een letterlijke ringmuur bedoeld, maar de ring van wallen en poorten rondom de stad.

11 Ghislain Laurent Bizanet (geboren te Grenoble in 1757, aldaar overleden in 1836) was in 1792 kapitein en werd in 1793 bevorderd tot brigade-generaal ter beloning van zijn gedrag bij de verdediging van Monaco. Zijn dienstitijd bracht hij grootendeels in het zuiden van Frankrijk en in Italië door; o. a. was hij van 1799-1804 commandant van Toulon. Sinds 23 November 1810 was hij als brigade-generaal in Bergen-op-Zoom.

werken, van welke slechts een zeer klein gedeelte bezet gehouden werd, hoofdzakelijk wegens de geringe sterkte van het garnizoen. Des avonds werden alle wachten verdubbeld : des nachts bivakkeerden kleinere afdeelingen in houten loodsen op de wallen ; op de Groote Markt vóór de hoofdwacht, op den hoek van de Hoogstraat, stonden steeds vier veldstukken met de bijbehorende bediening gereed, de lonten brandende; dit alles bij een temperatuur, die de grachten deed dichtvriezen.

De onmogelijkheid om nieuwe voorraden binnen de stad te brengen, bracht er het hare toe bij om de taak der Franschen te verzwaren. In het begin van Maart raakte het meel op; men moest zich beperken tot het gebruik van gezouten vleesch.

Was onder dergelijke omstandigheden Bergen-op-Zoom veilig voor een plotselingen overval, uitgevoerd door een beduidende overmacht? Van Gorkum had alles gedaan wat hij kon, om zijn chef, generaal Graham, er van te overtuigen, dat de stad tegen zulk een schok niet bestand zou blijken. Hij had het pleit gewonnen. Alleen haperde het bij de uitvoering der door hem ontworpen plannen aan het onmisbare overwicht aan de zijde der Engelschen. Aanvals- en verdedigingsleger waren zoowat even sterk, want de twee regimenten, die door den krijgsraad op 't laatst nog waren toegezegd, ontbraken op het oogenblik van de verrassing. Het wordt nu een strijd tusschen gelijke partijen, waarbij het vooral zou aankomen op het beleid der officieren en de militaire eigenschappen der troepen.

De schijn - aanval op de Steenbergsche Poort

De order, die den Engelschen aanvoerders tot leiddraad strekte, was geteekend 7 maart 1814, en eenigszins gewijzigd door het besluit van den krijgsraad, die den 8en Maart het voorstel van kapitein De Bère om ook tegen het front de Zoom een derden aanval te richten, goedkeurde. Zij behelsde het volgende:

"De vesting Bergen-op-Zoom zal morgen, den 8en Maart, des avonds te half elf uren, op vier punten aangevallen worden, zijnde gelegen:

- Het eerste over de Zoute Vest naast den Oranjebeer.*
- Het tweede op het front de Zoom, ter rechterzijde van de Wouwpoort.*
- Het derde op de Steenbergsche poort, om door een valsche attaque op dit punt de aandacht van het garnizoen af te leiden.*
- Het vierde door den ingang door haven bij laag water.*

De eerste colonne zal zich opstellen langs het strand bij Borgvliet,

De tweede colonne schaaft zich op den Wouwschen weg.

De derde colonne vat post bij de aan den gids bekende herberg 'Het Haantje. Zij doet den aanval een kwartier na tien uren.

De vierde colonne zal zich in orde stellen bij de hoeve van de erven Geers, aan den Tholenschen dijk, mede door den gids dezer colonne aan te wijzen.

Alle deze verzamelplaatsen zijn zoo gekozen, dat de colonnes op een gelijk tijdstip met denzelfden pas tot den aanval opbrekende, gelijktijdig de vesting kunnen bereikt hebben, met uitzondering van de derde colonne¹²), die een kwartieruurs vroeger het punt van aanval bereikt, en, na de wacht in het ravelijn overrompeld te hebben, met het geschut het vuur op de vesting opent.

De eerste colonne of linker vleugel moet van 30 stormladders, ieder van 26 voet lengte, en een gelijk getal planken van 16 voet lengte voorzien zijn, ten einde met deze over de in het ijs gemaakte doorsnijding te kunnen geraken, of de muren te beklimmen, naar

---

12 Dit is de colonne, bestemd voor den schijn-aanval op de Steenbergsche poort.

eisch der omstandigheden¹³). Zij neemt haren weg, met de ladderdraggers voorop, tusschen de 2e en 3e van de Schelde gelegen lunet van het retranchement Kijk-in-de-Pot, verzekert zich van de wachten op de lunetten en begeeft zich met versnelden marsch recht op den Oranjebeer. Op het bastion geklommen zijnde, sluit zij met haren linkervleugel bij de 4e colonne aan, die, zoo zij door de haven nog niet binnengekomen is, door de eerste colonne moet tegemoet gegaan en geholpen worden.

De tweede colonne, op het front de Zoom gericht, zal, geleid door kapitein De Bère, op haren weg de avancée-wacht voor de Wouwpoort overrompelen en, op het bastion geklommen, het binnenrukken der eerste colonne behulpzaam zijn, of indien deze binnengerukt is, zich met haar vereenigen, voorts de Boschpoort openbreken en bezetten. Zij moet voorzien zijn van stormladders, die niet minder dan 25 voet lengte hebben.

De derde colonne of het detachment tegen de Steenbergsche poort bestemd, zal, wanneer het zich genoodzaakt ziet te wijken, het ravelijn voor dit front omtrekken en de daarin geplaatste wacht overrompelen: waarna het, naar omstandigheden, zich in veiligheid zal kunnen stellen, maar ook met het geschut een allerlevendigst vuur afgeven, of wel den aanval voortzetten, indien de gelegenheid zich voordoet om zonder veel weerstand binnen te rukken.

De vierde colonne of rechter vleugel van den aanval neemt haren weg langs de buitenglooijing van den Zeedijk en moet, tusschen de muren der haven genaderd, met den meesten spoed en zonder oponthoud in den marsch der colonne, eenige eggen doen lichten, beklimt rechts den havenwal, verzekert zich van de wachten op het schip en in het hoornwerk, alsmede van de beide op de kade der haven geplaatste veldstukken, maakt een opening in de palissadeering, die hier den wal afsluit, en breekt de barrière op de brug open, ten einde de gemeen-

---

13 Wij zagen reeds, dat het ijs niet sterk genoeg was om er over te kunnen en dus het oorspronkelijke plan van aanval gewijzigd werd.

schap op den wal en naar buiten met de overige troepen te onderhouden.

Zij richt vervolgens haren marsch door de waterbinnenpoort,; de eerste helft der colonne rechts den wal op tot het bastion Oranje, waar zij zich bij de eerste colonne aansluit; doch zoo die niet opgekomen mocht zijn, dringt deze afdeeling door tot de Boschpoort, opent deze en laat de eerste colonne daar langs binnenkomen. De andere afdeeling der vierde colonne begeeft zich links den wal op, en maakt zich meester van het arsenaal en de beide eerste bastions: zij moet voorts het piket van het garnizoen, in het kruitmagazijn bij den molen geplaatst, in bedwang houden, en in verband met een derde afdeeling, die langs de haven van de Gevangenpoort tegen den wal oprukt, verdrijven en omsingelen."

Deze order van 7 Maart 1814 is in één zeer gewichtig punt gewijzigd in de order van aanval, die ten slotte, den 8en Maart, door generaal Graham is uitgegeven : de Engelsche troepen, zoo was het bevel, mochten, na de beklimming en overmeesteren der wallen, dezen niet verlaten.

Het zal verderop blijken van hoe noodlottige gevolgen dit voorschrift voor de aanvallende partij is geweest.

Uit de gegeven bevelen kan ook reeds vastgesteld worden, dat het bij de leidende officieren ontbrak aan eensgezind inzicht. Reeds twee keer waren de oorspronkelijke plannen gewijzigd, inzake de vereischte troepenmacht en wat betreft den aanval op het front de Zoom. De derde verandering geschiedde in afwijking van Van Gorkums adviezen, die coneentratie der binnendringende colonnes beoogde, terwijl Graham de verspreide opstelling bleef handhaven.

Reeds om kwart voor tien, een half uur te vroeg, was Honey met de derde colonne den opmarsch begonnen. Het ravelijn vóór de Steenbergsche poort werd vermeesterd. De brug over de gracht alleen scheidde de Engelschen nog van den poort-ingang. Hier stuitten zij echter op groote moeilijkheden. De brug toch bestond uit drie gedeelten: eerst het vaste gedeelte, daarop volgend de open ophaalbrug, daarachter nog een vastligend stuk. De Franschen hadden hier geduchte versterkingen aangebracht.

Voor op de vaste brug stond een planken versperring, met een militaire term tambour geheeten. Onder het vuur van de wallen wisten de Engelschen toch met hun stormladders over het planken gevaarte heen te klimmen. Zoover gekomen bleven zij nu, fel bestookt en onbeschat, steken voor de donkere gracht want de ophaalbrug stond omhoog.

Zij sleepten de ladders bij, zetten ze met den voet op den rand van het vaste gedeelte der brug, met den kop tegen den bovenkant van de valbrug, klauteren naar boven, laten zich afglijden aan de andere zijde, trachten de hijschketting los te maken. Weer andere hinderpalen.

De Franschen hadden van het derde brugdeel de dekplanken weggenomen, zoodat slechts eenige smalle rustbalken den soldaten steun verleenden bij hun bewegingen. Van onder staarde de duistere, dertig voet diepe, droge gracht hun tegen, voor en naast hen flitsten de kogels, een laatste barrière voor de poort hield opnieuw de dapperen tegen. Onverschrokken deden zij echter hun plicht. Enkelen waagden het, tegen het doodend lood in, de smalle balken over te stappen, de muren der poort te beklimmen, den gang voor den hoofdwal te bereiken, om hier, tot een al te klein aantal gedund, den dood te vinden.

Tegelijkertijd concentreerden de Franschen al hun geschut en geweervuur op den houten tambour. Wie er van de aanvallende

partij nog stand hield, werd weggemaaid. De positie was hier onhoudbaar.

De schijn-aanval was een werkelijke, scherpe strijd geworden, waarin luitenant-kolonel Honey zwaar gewond werd. Dit ongeluk verlamde den krachtigen aanloop der Engelschen. Hun aanvoerder had zich niet weten te beperken tot een manoeuvre, hij had den hoofd wal willen bezetten, dapper maar onvoorzichtig. De Steenbergsche poort immers was door de Franschen altijd goed bewaakt. Een overrompeling had hier al heel weinig kans van slagen.

Het gevecht berokkende den Engelschen ernstige verliezen. Na den droeven afloop van den bloedigen strijd, verlieten de nog overgeblevenen van de derde colonne de vaste brug over de gracht om met een zijdelingschen afmarsch zich aan te sluiten bij de 4e colonne onder generaal Skerret, die inmiddels reeds haar taak aan de haven was begonnen.

De Franschen zetten het vuren over het voorterrein van de Steenbergsche poort nog een tijdlang voort. Zij hadden bij het eerste gerucht alarm geslagen in de stad. Het garnizoen bezette de poorten en bolwerken, de reserve verzamelde zich op de paradeplaats, patrouilles doorkruisten de straten, den inwoners werd gelast binnenshuis te gaan of te blijven en hunne deuren en vensters gesloten te houden, op doodstraf bij overtreding. De burgerij, gebukt onder de overmacht, liet gebeuren en wachtte af.

De drie andere Engelsche colonnes waren inmiddels op Bergen-op-Zoom aangerukt. De voor-aanval had zijn eigenlijke en eerste doel bereikt: de voornaamste officieren van het garnizoen hadden zich begeven naar het front aan de zijde van Steenberg, hadden daar al hunne verdedigingsmiddelen bijeengebracht. De gelegenheid voor een overrompeling aan de andere zijden was allergunstigst¹⁴).

---

14 Le Grand, Nedl. uitgave, pag. 136.

De aanval op het front de Zoom

Luitenant-kolonel Maurice had onder zijn bevelen 1200 man om te beproeven aan de zijde van het front de Zoom de vesting binnen te dringen.

Bij 't hooren van het eerste kanonschot begon deze colonne haren opmarsch. Ongedeerd kwamen de Engelschen de voorgracht over, maar toen de eersten zich waagden op het ijs van de binnengracht, openden de Franschen vanaf een nabijgelegen bastion het geschutvuur op den voortdringenden vijand. De eerste schoten wonden reeds den commandeerenden officier Maurice, zijn collega Elphenstone en kapitein De Bère.

Het uitvallen der aanvoerders deed ook de aanvallende kracht van den troep teloor gaan. In het geheel waren slechts 30 man gekwetst of gesneuveld, toch werd de aftocht begonnen. Majoor Muttleburg nam het bevel over, regelde den terugmarsch naar de oorspronkelijke verzamelpplaats en herstelde daar het verband der colonne. Twee uur later trok hij Bergen-op-Zoom binnen, nu zonder strijd, want hij volgde den weg van de eerste colonne, die meer succes had bereikt met haar aanval op de zuidzijde van de vesting. De treurige mislukking van deze operatie doet onwillekeurig even terugdenken aan de waarschuwing van Van Gorkum, die van den heginne af zich gekant had tegen het voorstel van De Bère om dezen aanval te doen.

De aanval op de haven

In denzelfden tijd waarin de pogingen voor de Steenbergsche poort en het front de Zoom om de vesting binnen te dringen mislukten, mocht het aan de twee andere aanvalscolonnes der Engelschen gelukken zich een doorgang te bevechten over buitenwerken en wallen.

Van deze twee was aan de vierde colonne de haven aangewezen als het terrein, waar zegepraal of nederlaag haar deel zou worden. Zij

bestond uit 1100 man, onder bevel van generaal-majoor Skerret, die zijn krijgsmacht had gesplitst in drie gedeelten :

- de voorhoede onder den luitenant-kolonel Carleton;
- een middelste afdeeling onder den brigade-generaal Gore;
- de achterhoede onder zijn eigen bevel.

Geleid door den gids Visser, trok de afdeeling onmiddellijk op bij het rollend sein der doffe kanon- en geweschoten voor de

Steenbergsche poort. Het was nog voor tienem: het getij op de Schelde kon eerst over een half uur het peil van laag water bereiken. Men telde dit bezwaar echter te gering om langer te wachten.

Op het commando "voorwaarts" snelt de voorhoede in den looppas den dijk langs. Een oogenblik later bereiken de voorsten den voet van het glacis langs het bastion Van Duin¹⁵). Vijftig Franschen, die het bewaakten, trachten den aanstormenden troep door hun geweevuur tegen te houden. Maar de Engelschen lossen geen schot, rennen door naar Jen ingang der haven, springen in het koude water, weten over de drie rijen ijzeren stormeggen heen te stappen, beklimmen den walgang van het hoornwerk Bek-af¹⁶).

De wacht op het schip, dal den toegang van uit de Schelde versperren moest, was al op de vlucht. De Fransche compagnie, die Bek-af te verdedigen had, wachtte den komenden aanval evenmin af.

Zonder eenigen strijd kon Carleton door de Waterpoort¹⁷) de havenkade opmarcheeren. De Engelschen waren in de stad!

Gore volgde de voorhoede op den voet met 500 man langs denzelfden weg. Skerret rukte na hem 't hoornwerk Bek-af binnen, liet hier zijn 600 infanteristen uit 't regiment Royal Scots achter in reserve en als bezetting, om daarna ook met 300 man de stad in te gaan door de Waterpoort.

---

15 [Zie de kaart](#) n° 12. Het betreft hier de eigenlijk genaamde tenaille Van Dun.

16 Zie de kaart n° 13 en 14.

17 Op de kaart de Water-binnenpoort n° 34

Carleton en Skerret splitsen nu hun verderen aanval, de eerste ging recht vooruit langs de haven, de tweede sloeg links af over het draaibruggetje¹⁸) om ook de overzijde in bezit te nemen.

Een tijdlang ging alles goed. Skerret bemachtigt het arsenaal¹⁹), de bastions Van Duin²⁰) en Gadelière²¹) tot aan den windmolen²²), de flank van het bastion Hertel²³), maar dan houdt een piket van 300 Franschen hem tegen van uit het bomvrije kruitmagazijn²⁴).

Plotseling stonden de vijanden even sterk in aantal tegenover elkander.

Carleton kon ongehinderd doordringen tot aan het bastion Oranje²⁵). Gore bleef hem met zijn afdeeling steeds getrouw volgen. Voorbij het bolwerk Oranje moesten de Engelschen zich echter met de wapens een weg banen, omdat de Franschen hier veel talrijker werden. Maar het gelukte de Boschpoort te bezetten.

Carleton en Gore zetten hun marsch langs de wallen voort en namen de bastions Coehoorn²⁶) en Pucelle²⁷) in bezit. Voorbij het laatst veroverde bastion echter vonden de Engelschen tegenover zich het 12e bataljon infanterie van het garnizoen onder den overste Baron, niet ver van de Wouwpoort, die geheel in handen van de keizerlijke troepen gebleven was.

Wanneer Skerret en Carleton in hun voortdringende beweging gestuit worden, hebben zij dus het geheele Zuider- en Oostfront van

---

18 Zie de kaart n° 43.

19 [Zie de kaart](#) n°. 36.

20 Zie de kaart n°. 12.

21 Zie de kaart n°. 11.

22 Zie de kaart n°. 38.

23 Zie de kaart n°. 10.

24 Zie de kaart n°. 32.

25 Zie de kaart n°. 1.

26 Zie de kaart n°. 3.

27 Zie de kaart n°. 4.

Bergen-op-Zoom bemachtigd, zonder echter maar één straat van de stad zelf bezet te houden. Hun troepen zijn verspreid over een langgerekte linie. De eerste colonne, die inmiddels ook haar taak begonnen was, zou in verband met den stand der partijen vanzelf gelegenheid vinden om de vierde bij te staan.

De aanval over de Zoutevest op het bastion Oranje

Het puikje der Engelsche troepen, de garde-brigade, 1000 man sterk, was bestemd voor de bestorming aan den Antwerpschen kant.

Generaal-majoor Cooke voerde het bevel, onder hem stonden kolonel Proby, luitenant-kolonel Carmichael Smyth, luitenant-kolonel Jones²⁸) en de luitenant-adjutant der genie Abbey. Van Gorkum sloot zich bij deze, de eerste colonne, aan, echter zonder commando.

Zonder moeilijkheden van beteekenis trokken de Engelschen tusschen de lunetten Kijk-in-de-Pot²⁹) en Rosant³⁰) het verschanste kamp Kijk-in-de-Pot binnen. Met den looppas ging het nu recht op den Oranjebeer af. Op het glacis echter kreeg de voorhoede te kampen met het vuur der Franschen. De opmarsch werd gestuit. Alleen Van Gorkum, Abbey, De Haas en een 30-tal manschappen, voorzien van een aantal ladders, geraakten ongedeerd door het kruisvuur heen en bereikten de gracht.

Van Gorkum en Abbey gingen op het ijs van de Zoute Vest, links van den Oranjebeer, om dit te onderzoeken. Het bleek te zwak.

Toen werd een merkwaardige manoeuvre uitgevoerd, om toch aan den overkant te komen. Rechts van den beer lag de diepte van de droge gracht met aan weerskanten steil opstijgende, steenen muren. De sappeurs kregen bevel de ladders langs den buitenmuur te laten neerglijden en vast te zetten in den bodem der diepte. Neergedaald

---

28 Jones heeft later zijn ervaringen vastgelegd in een document 'The surprise of Bergen op Zoom' gebundeld in 'Journals of Sieges carried on by the army under the Duke of Wellington'.

29 [Zie de kaart](#) n°. 25.

30 [Zie de kaart](#) n°. 24.

moesten zij er eenige naar den anderen kant sleepen, ze daar tegen den binnenmuur plaatsen en zoo een weg maken voor den overtocht der colonne. In plaats van het ijs over te trekken, werd het nu eerst dalen dan stijgen, langs een niet ongevaarlijk en weg. Maar het gelukte. Het vooruit-gezonden detachement kwam er over heen. Alleen Abbey en vier anderen werden doodelijk getroffen, zoodat Van Gorkum, nu door den loop der omstandigheden wel bevelvoerend officier geworden, met slechts 22 man en geen enkel officier den voet van den vestingwal behouden bereikte. De Engelschen maakten zich toch nog bij overrompeling meester van de Franschen, die het bastion Oranje bewaakten en zich terstond overgaven. Luide victoriekreten : "Oranje boven!!", verkondigden aan de buiten wachtende colonne de behaalde overwinning. De Engelsche garde rukte nu aan; allen, commandant, officieren, manschappen, moesten over de weinige ladders het bastion beklimmen. Dit vorderde veel tijd. Eerst om 11 uur stonden de soldaten op den hoofd wal³¹). De laatste aanvalscolonne was binnen de muren.

De strijd in de stad in den omtrek van de Boschpoort.

Van Gorkum zou zich met zijn onbeduidende macht stellig niet in het bastion Oranje hebben gehandhaafd tegenover de Franschen in het ravelijn Stoelemat³²) tot de eerste colonne geheel over de gracht zou geklauterd zijn, als niet een detachement van 't 44e regiment, dat aan de Boschpoort stond, hem onverwacht was komen versterken.

---

31 Le Grand, Nedl, uitgave, pag. 121, depeche van Graham aan de Engelsche regeering.
(opm: merkwaardig dat de schrijvers verwijzen naar door de tegenstander vertaalde depeches van Graham; deze zijn destijds ook in het Nederlands gepubliceerd in de Staatscourant van 23 en 24 maart 1814. Het spreekt voor zich dat dan de oorspronkelijke Engelstalige versie beschikbaar moet zijn)

32 [Zie de kaart](#), n°. 22.

Van Gorkum vroeg en verkreeg van generaal Cooke toestemming om vast met eenige manschappen de naast omliggende straten der stad te gaan verkennen.

Het resultaat van zijn onderzoek was, dat de verbinding tusschen de havenkade en het bastion Oranje door een tusschengeschoven afdeeling van het garnizoen verbroken was en de Gevangenpoort en Lieve-Vrouwestraat verdedigd werden door eenige detachementen onder kapitein Gageot. Cooke vond het evenwel niet noodig met deze berichten rekening te houden. Hij vestigde zijn aandacht geheel op de Boschpoort, die door de Franschen hernomen was.

Van Gorkum kreeg de opdracht als geleider op te treden van 40-50 man onder luitenant-kolonel Clifton, die deze belangrijke stelling moest heroveren en daardoor rle communicatie met de te ver vooruitgeschoven troepen van Carleton en Gore herstellen. De Nederlandsche officier maakte de opmerking, dat het ter beschikking gestelde detachement wel wat klein was, doch hem werd de verzekering gegeven, dat de geheele brigade dadelijk volgen zou.

De Franschen hadden van het terugtrekken van 't Engelsche detachement aan de Boschpoort geprofiteerd om ook de daaraan grenzende wallen en bastions weer in bezit te nemen. Maar de troep van Van Gorkum verdreef den vijand met gevelde bajonet en wist zich zoo snel van het omliggend terrein meester te maken, dat de infanterie op de vlucht sloeg, de stad in, en de kanonniers in hun batterijen zich overgaven. Het viel nu niet moeilijk meer de Boschpoort voor de tweede maal te bezetten. De Franschen weken naar de Bosch- en de Hoogstraat.

Op dit oogenblik, kort voor middernacht, was de positie der Engelschen het gunstigst. Carleton was doorgedrongen tot vlak bij de Wouwpoort, Van Gorkum en Clifton handhaafden zich in de Boschpoort, Cooke was meester van het bastion Oranje, de 600 man

Royal Scots waren veilig in het werk Bek-af en aan de Waterpoort, Skerret bedreigde het kruitmagazijn.

Van Gorkum heeft heel goed begrepen, dat het voor de Engelschen van het grootste belang was, dieper in de stad door te dringen. De vestinggordel alleen leverde een te ongunstige groepeerings van het leger, dan dat het daar op den duur zou kunnen stand houden. In gezelschap van den luitenantkolonel MacDonald sloeg Van Gorkum met een gedeelte zijner manschappen den weg in naar het Roskamstraatje³³), waaruit schoten vielen. Zij maakten daar 5 gevangenen, onder wie een Vlaamsch onderofficier, die op navraag mededeelde, dat, wanneer men het straatje doortrok, het zeer goed uitvoerbaar was om de vier stukken geschut op de Grootte Markt te veroveren. Teruggekeerd naar de Boschpoort rapporteerde Van Gorkum hier zijn bevindingen aan Clifton, voegde er aan toe, dat het bericht over de vier kanonnen overeenkwam met het verslag zijner voorverkenningen aan den generaal-en-chef en verzocht dringend om een detachement, dat onder zijn aanvoering de Markt zou bezetten.

Clifton weigerde, omdat zijn macht te zwak was, om deze nog in tweeën te kunnen splitsen, te meer daar hij uitdrukkelijk order had zich niet van den wal te verwijderen. Van Gorkum hield aan. Hem was toegezegd, dat de hoofdmacht der colonne onmiddellijk zou volgen. Hij oordeelde het noodzakelijk de Boschpoort te openen, want de ladders voor het bastion Oranje konden toch geen uitgang naar buiten genoemd worden. Clifton herhaalde, dat hij geen opdracht had voor het openen der poort.

Van Gorkum heeft toen op eigen verantwoording een poging gedaan om den uitweg naar het voorterrein vrij te maken. Met eenige manschappen stapte hij naar de hoofdpoot en vond er het slot

---

33 Smalle zijstraat/steeg aan de Boschstraat, die thans verbinding geeft met de Lindebaan, doch toen naar de wal leidde.

open. Toen naar de ophaalbrug. Met de wapenen werd geprobeerd het slot, dat de ketting vasthield, af te breken. Tevergeefs. Een geschikt werktuig ontbrak. Dan een boodschap naar den luitenant-kolonel Carmichael Smyth, bij den staf van generaal Cooke, om een bijl of koevoet. Het antwoordt luidde hoogst zonderling, dat "het onnoodig was de poort te openen of de ophaalbrug te laten vallen, vermits al onze troepen reeds binnen waren".

Binnen, zeker, dat was waar. Maar zouden zij binnen blijven? Was Cooke zoo zeker van zijn zaak, dat hij het overbodig achtte zich een stevig steunpunt te verzekeren in de Boschpoort met een veiligen weg naar buiten?

Men zou het wel denken, want Van Gorkum zond Cooke nog een tweede boodschap. Hij had namelijk ontdekt, dat in het ravelijn Antwerpen³⁴), tegenover de Boschpoort, nog Franschen waren, die blijkbaar zich wilden overgeven. Daarom verzocht hij materiaal om de valbrug daarheen neer te halen en het ravelijn te bezetten. het antwoord bleef als het vorige: onnoodig.

Van Gorkum deed nog voor den derden keer een onderofficier naar Cooke gaan om dezen er op te wijzen, dat men toch de verzekering der verbinding met het terrein buiten de vesting behoefde, maar de sergeant kwam niet meer terug.

Het was intusschen half één geworden. Tot nu toe hadden de Engelschen op het bastion Oranje en aan de Boschpoort nog maar weinig acht gegeven op den vijand in de stad, die de Hoogstraat en Boschstraat, als liggende tusschen de Groote Markt en de stelling der aanvallers, achter het Roskamstraatje³⁵), terdege versterkt en scherp bewaakt hield. het was gebleven bij wat wild geweervuur over en weer. Meer in de verte knalden onophoudelijk de losbrandingen

---

34 [Zie de kaart](#), n° 17.

35 Men zie de kaart.

nabij de Wouwpoort, waar Carleton met de voorhoede van zijn afdeeling reeds het bastion Pucelle³⁶) bezette.

Plotseling viel een akelijke stilte in, als het ware 't wilde strijdlawaai begravinge onder een angstaanjagend zwijgen. Even stond alles.

Wat beduidde dat? Wat was er gebeurd?

Carleton rukte van het bastion Pucelle weer voorwaarts, trouw opvolgend de order van den opperbevelhebber om de wallen te bezetten. Op weg naar het bastion William³⁷) viel hij met zijn troep in een hinderlaag. Van de wallen en uit de Wouwsche straat werd plotseling een moordend kruisvuur op hem gericht. Toch drijft hij den vijand voor zich uit, al vallen er velen van zijn manschappen. Hij dringt in het bastion William door, wordt hier een oogenblik tot staan gebracht, moet zelfs terug, maar dan weet Carleton zulk een meeslependen invloed op zijn soldaten uit te oefenen, dat zij het verloren terrein weer terugwinnen; reeds werpen de Franschen hun geweren weg, ... daar valt een schot, één uit de duizend, en Carleton valt, dood.

Sprakeloos stonden zijn dappere manschappen. Onbeschrijfelijk was hun schrik. Zoo vertrouwwol zij de roepstem van hun aanvoerder door werkelijk ontzettende gevaren gevolgd waren, zoo ontmoedigd voelden zij zich, beroofd van den hun onmisbaren steun op een gevaarlijken, ver vooruitgeschoven post.

Een verlamrende reactie trad in. Carleton's regiment week achteruit, enkel zich verdedigend, op de reserve van generaal Gore. Deze moest terug naar het bastion Coehoorn³⁸), naast de Boschpoort, zich aansluitend bij het detachement van Clifton en Van Gorkum.

---

36 Zie de kaart n°. 4.

37 [Zie de kaart](#) n°. 5.

38 Zie de kaart n°. 3.

In diepe stilte wachtten de officieren, elk op hun post en onderling met elkaar in verbinding, op een sein of bevel. Zij wisten niet wat te doen, bij gebrek aan orders. Reeds dachten zij dat er onderhandelingen geopend waren, toen de stootende, korte cadans van den Franschen stormpas hen waarschuwde. Majoor de Neuville was aan 't hoofd van 50 man afgemarcheerd van de Grootte Markt, nam onderweg in de Hoogstraat een aantal vluchtelingen bij zijn troep op en trok, een veldkanon aan 't hoofd, tegen de Boschpoort op. Maar de Engelschen, die op hun hoede waren en klaar stonden, snelden hen zoo onstuimig tegemoet, dat het stuk geschut, nog geladen, staan bleef, en de Franschen, hals over kop, hun wapens wegwerpend, terugvloegen door de Hoogstraat.

Spijtig eenigszins klinkt, wat Van Gorkum op deze plaats in zijn verhaal schrijft : “nog één schrede verder en wij waren nu meester van de markt, meester van de stad geweest”³⁹).

Had generaal Cooke met zijn colonne, die nog steeds op het bastion Oranje .... niets deed, den aanval gesteund en overgenomen, wellicht waren de Franschen teruggeslagen. Nu echter gebeurde dit niet. Het detachement van Clifton was te zwak om iets van beteekenis te kunnen tot stand brengen.

De Engelschen zetten den vluchtenden vijand na, maar in de bocht even voor het einde van de Hoogstraat, vlak bij de Paradeplaats, stond een Fransch peloton in twee gelederen hen op te wachten, een salvo weerklonk, Clifton, MacDonald en met hun verscheidene manschappen, sneuvelden. Door de bocht. hadden zij deze verborgen opstelling niet kunnen waarnemen.

Dadelijk na dit gesloten vuur drongen de Franschen voorwaarts. Een bloedig straatgevecht volgde, waarin de Engelschen langzamerhand terrein verloren en zich al vluchtende in twee groepen gescheiden zagen.

---

39 Vgl. ook Le Grand, Ned. uitgave, pag. 157.

De eene, onder luitenant-kolonel Jones, werd ten slotte in het Beulstraatje⁴⁰) gedrongen en gaf zich daar over.

Bij de andere bevond zich Van Gorkum. Ordelijk trok deze terug naar de Boschpoort.

Het veldgeschut van den vijand deed de meesten van den al zoo erg gehavenden troep vallen, de overblijvenden handhaafden zich hardnekkig in en achter het wachthuis en bij de poortmuren, zolang zij het konden volhouden.

In dit gevecht werd Van Gorkum gewond. Een onderofficier bracht hem op een veilige plaats buiten gevaar; hij had wel pijn in de rechterzijde, maar gevoelde zich toch in staat later weer aan het gevecht deel te nemen.

Het ging nu man tegen man, een bloedige en verwarde worsteling, waarin het den Engelschen nog één keer, - de laatste - gelukte de aanvallers terug te drijven tot achter hun veldkanon, dat zij

---

40 Het Beulstraatje (nu Schoolstraat) ontleent dezen naam aan de thans nog bestaande woning van den voormaligen beul van Bergen-op-Zoom, zijnde het huisje schuin over de Keizerstraat, van buiten onaanzienlijk, van binnen gerieflijker ingericht, dan men zou verwachten. Niet alleen dit straatje, maar ook de Boschstraat, de Lindebaan en het begin van de Hoogstraat waren met lijken overdekt. Waar nu de heer Daverveldt woont (waarschijnlijk is hier bedoeld hoek Boschstraat-Hoogstraat), stond in 1814 een groot hotel "Het Hof van Brussel". De eigenaar, Van Spaendonk, was met zijn gezin naar Gastel gevlucht. Slechts één persoon bleef achter om de ingekwartierde Franschen te bedienen. Het dak van het huis werd geheel verwoest, de meubels en het huisraad met kogels doorboord. Op zolder lagen plat op den vloer 24 bange onderofficieren van het garnizoen. Herhaaldelijk werd van hoogerhand geïnformeerd, of er zich ook manschappen in huis bevonden. Een kanon stond dreigend op 't hotel gericht. De eenige bewoner, niet wetende van zijn geheime logé's, ontkende altijd alles. Op zekerden dag werd een roffel geslagen door een tamboer, geposteerd aan den ingang. Onmiddellijk daarop klonk een schot, de kogel deed de bel overgaan, de bewoner opende, de getroffen tamboer viel hem dood in de armen. (Mededeeling van den heer Numa Hasselman)

meegevoerd hadden tot op den hoek van de Hoogstraat vóór de poort. Dan echter lossen de Franschen dit stuk op de Engelschen, vallen opnieuw uit en de weinige overgebleven verdedigers wijken naar de wallen.

De Boschpoort was weer in handen van het garnizoen. Ook de bastions Pucelle en Coehoorn⁴¹). Bijna op hetzelfde oogenblik, dat majoor de Neuville zijn aanval deed op de Boschpoort, bestookte het 12e bataljon der Franschen de stelling van generaal Gore. Ook deze aanvoerder -hij was eerst den 28en Februari uit Hamburg bij Graham's korps aangekomen- werd doodelijk gewond. Het overschot van zijn troepen trok terug naar dezelfde poort, waarom al zoo lang en zoo heet gevochten was, om hier overrompeld en verslagen te worden.

Alleen het bastion Oranje bleef aan dezen kant in het bezit van de Engelschen.

Van Gorkum buiten gevecht gesteld.

Toen de Boschpoort voor Van Gorkum en de zijnen niet meer houdbaar was, trokken zij zich verdedigenderwijze terug tot op de brug, behoedzaam gevolgd door een groep Franschen.

Bij ongeluk viel Van Gorkum door het ijs in de gracht. De vijand zette de vervolging voort tot over de brug, loste nog eenige gewerschoten en verdween toen. Nu vond de gevallen officier gelegenheid om zich uit het water op het ijs te beuren. Toen besloot hij, generaal Cooke weer op te zoeken.

Langs den bedekten weg gelukte dit niet. De Franschen hielden het reduit Gelderland⁴²) bezet. Zij ontdekten Van Gorkum en zonden eenige manschappen op hem af. Juist het bastion Belvedere⁴³)

---

41 VgL Le Grand, Nedl. uitgave; pag. 123, depeche van Graham. (zie eerdere opmerking)

42 [Zie de kaart](#), n°. 27.

43 Zie de kaart, no. 2.

passeerend, moest hij den hier geposteerden schildwacht op diens aanroep antwoorden met : "English officer". Dit bezorgde hem eenige gewerschoten der Fransche soldaten, die voor het ravelijn Stoelemat⁴⁴) zich hadden opgesteld.

Een kogel trof den weerloozen vluchteling licht aan het hoofd. Hij week terug en zocht een anderen weg. Alleen de gracht, 5-6 voet diep, bleef hem over. Het ijs brak onder zijn voeten, zoodat hij bijna onder water stond.

Na vergeefs beproefd te hebben om door het leggen van zijn degen op het ijs meer weerstand in het ijsvlak te brengen, ondernam hij het, toch eenmaal in het water zijnde, den hachelijken tocht voort te zetten. Bij iederen stap voorwaarts zette hij een voet op de uitspringende rij steenen onder tegen den muur om even adem te halen. Op eens stootte de gewonde kapitein het hoofd tegen een met ijzeren pinnen beslagen sluitbalk⁴⁵) der gracht, schoof met onbeschrijfelijke inspanning het uiteinde tusschen zijn beenen door en rustte op deze geïmproviseerde zitplaats een oogenblik uit.

Het ijs was hier sterker. Verstijfd en afgemat kon Van Gorkum in den kouden winternacht nu ten minste op de bevroren, maar gladde vlakke verder strompelen. Behouden bereikte hij de ladders, die hij zelf voor de 1e colonne door de sappeurs had doen plaatsen.

Het beklimmen kostte den oververmoeiden officier ontzaglijke moeite. Gelukkig kwam hij boven en vond generaal Cooke in een tuinhuis Belvédère⁴⁶), bij het bastion Oranje.

Hij bracht verslag uit van zijn wedervaren en de nederlaag der Engelschen.

Maar de gevolgen van de wandeling door het grimmige ijswater bleven niet uit. Nauwelijks had Van Gorkum aan zijn chef de verlangde mededeelingen gedaan, of hij zonk bewusteloos neer,

---

44 Zie de kaart, n°. 22.

45 [Zie de kaart](#), n°. 40.

46 Zie de kaart, n°. 39.

overmand door de pijn in zijn gewonde rechterzijde. Men vervoerde hem naar de ambulance te Borgvliet. Toen zijn bewustzijn wederkeerde, lag hij op een hoop stroo naast eenige zwaar gewonde officieren. Jillis de Haas, de trouwe gids, vond hem hier terug, zorgde goed voor hem en weldra kon Van Gorkum den generaal-en-chef opnieuw van dienst zijn.

Waar zooveel Engelsche officieren sneuvelden, mag het wel als bijzonderheid vermeld worden, dat een der weinige Nederlanders, die met hen meestreed, gespaard bleef, zij het dan ook ten koste van een pijnlijk en gevaarvol avontuur.

De strijd in de stad in den omtrek van de Waterpoort

Ook aan de andere zijde van de stad bij de haven, waar generaal Skerret tot aan den windmolen⁴⁷⁾ was doorgedrongen, mocht het den Engelschen niet gelukken verdere voordeelen te behalen. Het bomvrije kruitmagazijn⁴⁸⁾, waaromheen een Fransch piket van 300 man zich geschaard had, lag in het bastion Hertel⁴⁹⁾. De windmolen bestreek de ruimte daarbinnen.

De Engelschen stonden er rondom als om een kasteel. Fel bestookten de twee partijen elkander, Skerret's troepen wonnen gaandeweg terrein, reeds wankelden de rijen der Franschen, toen zij op dit beslissend oogenblik hulp kregen door de aankomst van kapitein Codercq aan het hoofd der matrozen. De beweging der Engelsche colonne werd gestuit en een scherp handgemeen volgde. Skerret werd doodelijk gewond, Codercq sneuvelde, maar kapitein Daguai nam terstond zijn plaats in.

Wat Van Gorkum met Carleton en Skerret gevreesd hadden, gebeurde in het gevecht bij den windmolen. De krijgsmacht der Engelschen was veel te gering, dan dat zij het zouden kunnen

---

47 [Zie de kaart](#), n°. 38.

48 [Zie de kaart](#), n°. 32

49 [Zie de kaart](#), n°. 10.

volhouden tegen een aaneengesloten tegenbeweging van het garnizoen zonder te juister tijd toegevoerde versterkingen. Voortdurend groeide het aantal der Franschen. Het werd 1300 tegen 200.

Door hun overmacht waren de Franschen in staat het geïmproviseerde kasteel der Engelschen ongemerkt te besluipen. Tusschen de glooiingen van borstweringen en courtines trokken de matrozen om den molen heen, vielen de soldaten van Skerret in den rug en de flank, zoodat zij den tegenstand moesten opgeven en gevangen genomen werden.

De strijd werd nu verplaatst naar de bastions Gadelière⁵⁰) en Van Duin⁵¹). De Engelschen wisten door hun vastberadenheid de Franschen nog geruimen tijd tegen te houden. Van eenige zware stapels palissaden maakten zij een doeltreffende versperring om hun aanvallers het verder doordringen te beletten. Op het bastion Gadelière stonden twee kanonnen van 24 pond. De Franschen hadden die bestemd om den Tholenschen dijk in de lengte te bestrijken, maar bij de nadering van de 4e colonne waren de stukken in den steek gelaten. De Engelschen gebruikten ze nu tegen hun vijand. Zij lieten er slechts de onmisbare bedieningsmanschappen bij achter, die geregeld laadden en vuur gaven, om na het schot zich terug te trekken achter den palissadenstapel.

De tactiek had succes. De Franschen weken voor het schrootvuur uit de zware kanonnen en de vernielende musketsalvo's van achter de houten barricade, waar de verdedigers bijna onkwetsbaar waren. Herhaaldelijk hernieuwden de matrozen en infanteristen van Lombart hun uitvallen, maar telkens weer werden zij teruggeworpen. Zij verloren veel manschappen, vooral verscheidene officieren werden buiten gevecht gesteld, de lichte veldstukken geraakten bijna geheel onbruikbaar.

---

50 [Zie de kaart](#), n°. 11.

51 [Zie de kaart](#), n°. 12. Zie ook eerdere opmerking.

Toch zagen de Engelschen zich de overwinning ontglippen. Hoe prachtig hun verdedigingslinie in het front ook ingericht was, er werden geen maatregelen genomen, waardoor zij ter zijde en in den rug beveiligd bleven (lees: zouden blijven).

Het 600 man sterke regiment Royal Scots aan de Waterpoort en het hoornwerk Bek-af, door Skerret daar in reserve achtergelaten, kwam de wapenbroeders, die nauwelijks op 50 passen afstand met wanhopigen moed vochten, niet te hulp. Misschien volgde hun commandant al te slaafs het hem gegeven bevel. om zijn standplaats niet te verlaten, hetgeen hem ook later een berisping van den generaal-on-chef Graham bezorgde. De overwinning had kunnen behaald worden, als een klein detachement te hulp gezonden was. De aanvoerder der Royal Scots overzag van uit de Waterpoort⁵²⁾ het strijdveld. Zijn regiment was sterk genoeg om zich meester te maken van de geheele havenbuurt tot de Gevangenpoort⁵³⁾ toe, en dus een aaneengesloten linie te vormen van het bastion Oranje tot aan de werken Van Duin en Gadelière. Maar onbeweeglijk bleef hij wachten tot het te laat was.

Het handjevol Engelschen kon er niets tegen doen, dat de Franschen, evenals in 't gevecht bij den windmolen, ook nu weer de buitenglooingen bekropen, de onverpoosd, geestdriftig doorstrijdende verdedigers in den rug en in de flank overvielen en hen overmanden. De palissadenversperring kon daartegen niet dienen. De laatsten van Skerret's detachement moesten zich overgeven.

De Franschen profiteerden van de herovering der twee laatste bastions benoorden de haven door een heftig geschutvuur te openen op de Waterpoort en 't regiment Royal Scots aan den overkant. Nu eindelijk nam hun bevelhebber maatregelen. Hij begon het gevaar te

---

52 [Zie de kaart](#), n°. 34.

53 [Zie de kaart](#), n°. 41.

begrijpen. Hij zond een officier naar Graham met het verzoek geschut te zenden, een verzoek, dat ettelijke uren te laat gedaan werd.

Graham liet twee kanonnen door het retranchement Kijk-inde-Pot⁵⁴) vervoeren naar den kant van de buitengracht en droeg aan Van Gorkum op de artillerie den weg te wijzen. Deze, hoewel met groote moeite zich van dien last kwijtende, opende een goede baan langs de Zoute Vest, de kanonnen waren al in beweging, toen een hevig vuur uit de Waterschans⁵⁵) aan de Schelde de artilleristen overviel. Men oordeelde het toen onmogelijk de stukken verder te vervoeren. De Schotten moesten het dus zonder geschut doen. De Franschen daarentegen kregen steeds meer versterkingen. Zij telden nu 1500 man. Vanuit de bastions Van Duin on Gadelière verdreven zij de Engelschen uit het arsenaal⁵⁶), bezetten het wachthuis voor de Waterbinnenpoort en stonden nu voor het regiment Royal Scots. Dit was reeds teruggetrokken op de Waterbuitenpoort en gaf zich zonder een schot te lossen gevangen.

De 4e colonne was geheel opgelost. Aanvankelijk 1200 man sterk, waren er slechts 500 in het gevecht geweest, 200 onder Skerret, 300 onder Gore en Carleton. Na het échec aan de haven stond van de aanvallers alleen generaal Cooke nog in het bastion Oranje met het overschot van de 1e colonne.

De onderneming mislukt.

Het was een sterke en flinke afdeeling van 800 man gardes, tegen wie de Franschen nu nog hunne aanvallen te richten hadden.

Ook generaal Cooke, evenals de commandant van het regiment Royal Scots, was gedurende zes uur onbeweeglijk getuige geweest van al de gevechten om de Boschpoort. Op nauwelijks een gewerschot afstand zag hij het overschot van de 4e colonne de Waterpoort

---

54 Zie de kaart.

55 [Zie de kaart](#), langs de Scheldekust.

56 Zie de kaart, n°. 36.

aangevallen en gevangen genomen worden, terwijl hij toch met een kleine bende van zijn prachtige afdeeling de Franschen in den rug had kunnen overrompelen. Ook het detachement van zijn gardes onder Clifton, slechts 50 man sterk, liet hij aan zijn lot over, terwijl een geregelde aanval door de Hoogstraat en de Boschstraat op de Grootte Markt met 400 man stellig tot de verovering van Bergen-op-Zoom zou geleid hebben.

Van Gorkum heeft na zijn behouden terugkeer uit de gracht, bij het onderhoud dat hij toen met generaal Cooke had, er met klem en kracht op aangedrongen toch tot actief optreden over te gaan. Aan alle kanten bulderde het kanon, men zag op het bastion Oranje de flikkeringen van het vuur aan de haven, maar er word niet eens een poging gedaan om te onderzoeken of er ook ergens hulp kon verleend worden. Cooke ant woordde op alle verzoeken van Van Gorkum steeds met 't zelfde flegma: "Mijnheer, wij hebben onze orders".

Beletten die instructies het bezetten en openen van de Boschpoort, verhinderden zij een voorwaartsche beweging de stad in, verboden zij detachementen ter versterking uit te zenden? Van Gorkum geeft in zijn verhaal geen afdoend antwoord op deze vragen en andere toelichtende historische documenten zijn niet bekend.

De gevolgen van zulk een raadselachtig beleid moesten wel noodlottig worden voor de Engelschen. Cooke's werkeloosheid liet de Franschen de gelegenheid open om de vestingwerken tusschen het bastion Oranje en de Waterpoort te bezetten. Het 12e bataljon onder Baron sloot de garde aan deze zijde af.

Van den kant van de Boschpoort waren de keizerlijke troepen door het bastion Stoelemat zoover doorgedrongen, dat zij de gracht vóór het bastion Oranje, waarin nog altijd de stormladders stonden, den eenigen uitweg naar buiten, konden bestrijken. Het geschut, vroeger in den steek gelaten, stond er nog, geladen en van alles voorzien. Zij

richtten het op de ladders. Maar toen zij in de flank van de Engelschen aan dezen kant een aanval waagden, werden zij met zulk een onstuimigheid teruggedreven, dat zij met groot verlies moesten wijken tot in het bastion Belvédère⁵⁷).

Dit succes zou een mooie kans opgeleverd hebben om de Boschpoort opnieuw te veroveren. Cooke echter tastte niet door en liet zich weer insluiten. Toen het zoover gekomen was, besloot hij het bastion Oranje en daarmee de vesting te verlaten. Hij nam maatregelen om met de garde terug te trekken.

Voordat deze ten uitvoer gebracht waren, gebeurde er iets, wat den afloop voor de Engelschen nog treuriger maakte. Nog hield de garde dapper stand, toen de luitenant-kolonel Jones, die in het Beulstraatje gevangen genomen was, aan de Franschen zijn tusschenkomst aanbood om onderhandelingen over een overgave te openen en daardoor de onnutte slachting te doen ophouden.

Jones had een vreeselijk gevecht meegemaakt in het Beulstraatje, waar hij zich had moeten overgeven. Nog weten de ingezetenen van Bergen-op-Zoom bij overlevering te verhalen, dat de lijken er hoog opgestapeld lagen, dat het bloed gestold stond *op* de keien van het dompige steegje.

Le Grand vertelt⁵⁸), dat het een verschrikkelijk schouwspel was, den toestand der daar gemaakte gevangenen te zien. De meesten waren met bloed bedekt en allen tot aan de schouders met slijk bemorst. Sommige officieren braken hun degen, andere trokken zich de haren uit het hoofd en jammerden, dat de jaarboeken der Engelsche geschiedenis geen voorbeeld opleverden van zulk een rampspoed. Zoo was de moed der ongelukkigen gebroken! Toch had Jones anders moeten handelen, dan hij gedaan heeft. Hij wist niets van den stand van zaken, hoe kon hij er dan toe overgaan een zoo gewichtigen stap als het openen van onderhandelingen te doen buiten Graham om ?

---

57 [Zie de kaart](#), n°. 2.

58 Le Grand, Nedl. uitgave; pag. 139-140

De gouverneur beschouwde op dit oogenblik den strijd nog als onbeslist en nam dus het voorstel van Jones aan, op voorwaarde, dat de Engelschen, die binnen de wallen waren, de wapens zouden neerleggen. Jones nam op zich naar strijdende strijdende landgenooten te gaan als parlementair. Was het daarbij gebleven, dan had alles een regelmatig verloop gehad. Maar Jones hield zich niet aan zijn functie van bemiddelaar, hij trad op alsof hij bevoegd ware geweest voor een beslissing. Gearmd met den Franschen kapitein der artillerie Denis ging hij op weg. Beiden hadden een witten zakdoek in de hand, waarmee zij wuifden ten toeken van onderhandeling. Overal waar nog geschoten werd, deden zij hun wapenmakers den strijd staken. In plaats van tot generaal Cooke te gaan en rapport uit te brengen van hun voorstellen aan den gouverneur, deden zij eigenmachtig de capitulatie ingaan.

De officieren werden in de hoofdwacht, op de paradeplaats en in het nabijgelegen koffiehuis, de soldaten in de Grootte kerk gebracht. Cooke bleef zich tot het laatst toe verdedigen van uit zijn koepel Belvédère. Hij wist niets van een overgave. Zelfs had hij nog even te voren aan kolonel Proby, den commandant van de garde, het bevel gegeven met zijn nog versche troepen door te dringen in de richting van de Boschpoort en deze te bezetten. Deze voorwaartsche beweging had waarschijnlijk een gunstig resultaat opgeleverd, maar Proby liet zich door Jones overreden. Hij liet zijn bevelhebber in den steek.

Deze afval besliste. Ook generaal Cooke moest de voorwaarden der eigenmachtige capitulatie van Jones aannemen en gaf zich gevangen. Het was omstreeks negen uur in den morgen van den 9en Marrt 1814. Ongeveer een uur vroeger wist Graham nog niet hoe de zaken aan het bastion Oranje stonden. Hij ontbood op dat tijdstip Van Gorkum bij zich voor het huis te Borgvliet. Hij deelde hem mede, dat, de twee toegezegde regimenten, die de vier aanvalscolonnes een krachtig overwicht over den vijand hadden moeten verzekeren, nu

waren aangekomen. Maar de weg door het retranchement Kijk-in-de-Pot was onbruikbaar vanwege het vuur op de ladders. De Waterschans bestreek dien naar de Waterpoort. Graham vroeg Van Gorkum naar een anderen toegang. Van Gorkum gaf als zijn meening te kennen, dat Cooke zeker nog in de gelegenheid moest zijn om de Boschpoort te openen, omdat hij nog troepen genoeg tot zijn beschikking had. Daarom raadde hij Graham aan een aanval te ondernemen op deze poort, die de nieuwe troepen zou moeten inlaten. Of een dergelijk bevel Cooke nog bereikt heeft, blijkt niet. Een half uur later werd Van Gorkum weer bij zijn chef geroepen. Ditmaal vernam de dappere Nederlander het teleurstellend bericht, dat hij kon terugkeeren naar Steenberg. De onderneming was ongelukkig geëindigd.

Voor Van Gorkum was de droeve mislukking van zijn kundig ontworpen plannen een spijtige teleurstelling. In een brief aan zijn vrouw, 9 Maart 1814 uit Wouw, verhaalt hij, dat het bijna zonder verlies gelukte de muren te beklimmen en binnen de stad te komen. Maar, helaas, het volk tot de attaque bestemd was niet genoegzaam, of liever is er eene andere oorzaak, in deze niet betrouwbaar." Hij eindigt zijn mededeelingen als volgt:

„ De generaal is extra over mij content; alles wat mij regardeert, namelijk het plan van attaque tot bestorming der vesting, is bij uitnemendheid wel gelukt. Het overige, de tactique der Generaals zijnde, is mislukt, en Zijne Excellentie liet mij heden middag van terzijde informeren de reden daarvan gevonden te vernemen. Morgen schrijf ik u nader .....

Er is hoogstwaarschijnlijk nog een tweede oorzaak aan te wijzen. De traditie in Bergen-op-Zoom zelf vertelt iederen belangstellende hoe schandelijk en afschuwelijk de Engelsche soldaten zich hebben te buiten gegaan aan het verleidelijke genot van den Hollandschen brandewijn. Nu bevat een rapport der gebeurtenissen, van de hand

van Van Gorkum, opgesteld tusschen 9 en 13 Maart 1814, en bestemd voor den Souvereinen Vorst, deze passage :

“ Wie zou zelfs de mogelijkheid durven verondersteld hebben, dat diezelfde, welke nog kort te voren, onder het vuur van den vijand, daar waar zij aan denzelfden geen tegenweer konden doen, de wallen durfden bestijgen, deze hunne behaalde roem door lafhartigheid en door ongebondenheid zouden bezwalken !”

De duidelijke beschuldiging hier tegen den troep uitgesproken, bevestigt eenigszins de opvatting der overlevering. In elk geval mag als zeker aangenomen worden, dat gebrek aan discipline mede een noodlottigen invloed op den gang der bestorming heeft uitgeoefend. Meermalen is ook een beschuldiging uitgesproken tegen de burgerij met betrekking tot de mislukking van de verrassing van Bergen-op-Zoom door de Engelschen in 1814. Waarom bleef de bevolking der stad geheel werkeloos toeschouwer? Hoe komt het, dat men niets verneemt van eenige medewerking harerzijds ? Had zij het aanvallend« leger van den bondgenoot niet de helpende hand kunnen reiken ?

Voor een afdoend antwoord op dergelijke vragen ontbreken de gegevens. Terwijl over tientallen jaren de notulen der raadsvergaderingen in kloeke banden gebonden in het gemeentelijk archief aanwezig zijn, ontbreken juist die over 1813 en 1814! Men zij echter voorzichtig met een verwijt van lafhartige onverschilligheid. De Franschen, meester in de stad, wisten hoe weinig Franschgezind de burgerij was. Zij zullen hunne voorzorgsmaatregelen genomen hebben, en wel op hun bekende, hooghartige en hardhandige wijze! Het ontbrak bovendien ten eenen male aan voorbereiding, leiding, organisatie van een weloverlegde actie tegen den vijand der nationale onafhankelijkheid. Tijdens den aanval der Engelschen werd door den gouverneur het bevel uitgevaardigd, dat de in woners binnen hunne huizen hadden te blijven op doodstraf. Het geheel onverwachte der verrassing, het nachtelijk uur, de omstandigheid,

dat de hoofdmacht der Engelschen alleen de wallen bleef bezet houden, dit alles maakte het de hongerig onmogelijk zich los te maken uit den ijzeren greep van de macht van het Fransche garnizoen. Het ware de taak der Engelschen geweest den inwoners de gelegenheid tot actief optreden met hen tegen den vijand te verschaffen. Dit is verzuimd. Zelfs in de order voor de gebeele onderneming wordt van zoo iets niet eens gerept. De mislukking kan redelijkerwijze niet aan de bevolking van Bergen-op-Zoom verweten worden.

Den 10en Maart werd een tractaat van uitwisseling gesloten. Daarbij kwam men tot overeenstemming omtrent de wederzijdsche uitlevering der krijgsgevangenen en de verpleging der gewonden. 2077 Engelschen waren gevangen genomen. Ongeveer 800 gesneuvelde Engelschen kregen een graf in de grachten⁵⁹). Het Fransche garnizoen telde een verlies van ongeveer 160 dooden en meer dan 300 zwaargekwetsten.

Des avonds, den 10en Maart, werden de gevangen soldaten uit de Groote kerk gelaten⁶⁰). In tegenwoordigheid van de bezetting marcheerden zij af door de Steenbergsche poort. In plechtigen, ernstigen stoet droegen zij de lichamen van hun generaals en velen hunner officieren mede. Allen werden naar Engeland ingescheept, zoodra de waterstand op de Schelde dit mogelijk maakte⁶¹). De

---

59 Het begraven der dooden geschiedde per volgeladen wagen. Ter hoogte van den Meerschen tuin, tegenover het Pilkenswater, vielen twee wagens om ten gevolge van den slechten toestand van den weg. Toen werd op de plaats zelf een groote kuil gegraven en daarin de dooden aan de aarde toevertrouwd. (Mededeeling van den heer Numa Hasselman).

60 De krijgsgevangen Engelschen, ondergebracht in de Groote kerk, schijnen door de Franschen tijdens de gevechten vergeten te zijn. Het muurtje rondom de nog bestaande bleek was bezet met uitgehongerde manschappen, die voortdurend om voedsel vroegen. Velen der burgers hielpen hen uit medelijden aan het verlangde. (mededeeling van den heer Numa Hasselman).

61 Vgl. Le Grand: Nedl. uitgave, pag. 124, depeche van Graham.

wapenstilstand werd nog tot 5 dagen verlengd. De Engelsche officieren, die de gewonden kwamen afhalen, konden zich vrij in de stad bewegen. Wederkeerig hielp men elkaar. De verstandhouding werd zelfs vriendschappelijk. De heeren noodigden elkaar op diners en feestjes, alsof er nooit een aanval op de vesting gedaan was. En toch was er nog geen vrede gesloten.

Het einde van de Fransche overheersching

Kort daarna werd het Engelsche leger voor Antwerpen bijeengegetrokken en vervangen door Hollandsche bataljons. Het gerucht deed de ronde, dat deze krijgsmacht opnieuw een poging zou doen om de stad te veroveren. Of dit juist was? Wel namen de Franschen uitgebreide maatregelen tegen een tweede overrompeling. De haveningang werd geheel afgesloten door een dubbele rij palen. De wacht op het sperschip bleef alleen aan beproefde matrozen toevertrouwd. Een aantal huizen in de nabijheid der minst beschermde punten werden in beslag genomen en 't grootste gedeelte van het garnizoen daarin gekazerneerd. De soldaten sliepen nooit anders dan gekleed. opdat ieder in een oogwenk present zou kunnen zijn. Er heerschte een geest van opgewektheid in de stad, die wel wat den indruk maakte van zelfoverschatting. Het gansche garnizoen sprak van niets anders dan den vijand op de bajonet te ontvangen, als hij het nog eens wagen dorst de wallen te beklimmen! Een gezonder verschijnsel was het, dat de desertie geheel ophield. De gouverneur liet zich echter aanvankelijk niet te sterk beïnvloeden door de opgewondenheid van zijn garnizoen. Hij wantrouwde de bewoners van de havenbuurt, waar de 4e colonne was binnengekomen. Op zijn last zorgde de kolonel der genie er voor, dat het kwartier van de eigenlijke stad werd gescheiden door een stelsel van verhakkingen en verschansingen, van de Gevangenpoort tot de wallen.

Toen geschiedde er iets heel zonderlings. Toen alles klaar was, protesteerde de geheele bezetting. Kanon en bolwerk waren nu niet

meer de verdedigingsmiddelen, zoo heette het, de bajonet, dat was het wapen! Los op den vijand met het blanke stootgeweer, als hij een aanval zou wagen! Wat geven verschansingen, als de wallen zelfs wel beklauterd kunnen worden! - En - zoo vertelt Le Grand -de kolonel der geniekwam onder den indruk, beraadslaagde met den gouverneur: de werken werden afgebroken. Men vraagt, zich af, hoe het onder zulke omstandigheden stond met de discipline van den troep. Hier toch commandeerden de regimenten, niet de vesting-commandant.

Kort daarop bleek het, dat de verdedigingsmaatregelen niet geheel ongemotiveerd waren geweest, Den 1en April 1814. om 3 uur in den morgen, vertoonde zich de Hollandsche armee. Er werd alarm geslagen. Een overrompeeling echter was onmogelijk. Er werd door den nieuwen aanvaller geen poging toe gedaan.

Den 11en April, des avonds om 10 uur, verschenen de Hollanders weer voor de vesting. Ook nu ontbrak niemand der verdedigers op de voor hem bestemde plaats. Er behoefde niet eens een waarschuwend sein gegeven te worden. Een 50 kanonschoten bleken voldoende, om den vijand van mogelijke plannen te doen afzien. Wat beoogde hij? Gold hei alleen een verkenning van de waakzaamheid in de veste? In elk geval keerde hij niet terug. Buitenlandsche rapporten berichtten later den Franschen, dat de beide pogingen wel degelijk ernstig bedoeld waren geweest.

De Hollanders bepaalden zich sedert tot het opwerpen van batterijen en versterkingen in het voorterrein. Moeilijk kan verondersteld worden, dat zij een bombardement wilden beginnen tegen een stad, die toch, binnen kort, hun in handen moest vallen zonder strijd. Voor een belegering ontbraken de hulpmiddelen geheel. Waarschijnlijk waren het alleen voorzorgsmaatregelen, want de groote oorlog tegen Napoleon was nog niet ten einde, en de toekomst kon altijd verrassingen brengen. De insluiting bleef van uit de verte gehandhaafd.

Het verdrag van 23 April 1814, dat de ontruiming der vreemde vestingen door de Franschen vaststelde, bevrijdde ook Bergen-op-Zoom eindelijk van zijn boeien. 24 April wapperde de witte vlag⁶²): de Fransche kolonel, baron De Greiner, daartoe uit Parijs overgekomen, regelde met den Nederlandschen kolonel De Constant Rebecque de bepalingen der overgave; 3 Mei werd de stad ontruimd. Generaal Bizanet stelde de sleutels der stad des morgens om 5 uur ter hand aan den nieuwen, voorloopigen vestingcommandant, kolonel Kruse, die aan het hoofd der Nederlandsche troepen zijn intocht hield.

3 Mei 1814

De dag van het vertrek der Franschen was voor Bergen-op-Zoom een dag van openlijke vreugde. In den vroegen morgen rolden hun bagagewagens de Boschpoort uit, de tonen van het Wilhelmus klonken weer⁶³). De ingezetenen, het oranje op hoed en borst, juichten de binnentreckende Nassauers toe. Op den toren van het Spui verscheen de Oranjevlag.

Nu groeide de geestdrift elk uur! Op de Markt stond weldra een vrijheidsboom, niet den eersten keer, maar onder hoe andere

---

⁶² De witte vlag was vanaf 24 april de Franse nationale vlag. Deze kon pas na het vertrek der Franschen op 3 mei worden verwijderd. Overigens bestaan ook signalen dat de nationale vlag de vlag van de Bourbon (de zittende koning) was; deze is wit met gouden lelies, en werd ook 'witte vlag' genoemd. Waarschijnlijk echter zou deze vlag bij de Franse uittocht niet zijn achtergebleven.

⁶³ Den 3en Mei 1814, bij het vertrek der Franschen, stond op de Grootte Markt een vrijheidsboom geplant. Een talrijke volksmenigte danste er Omheen op de maat van het minder smakelijke refrein:

“Den keizer het 'n kalen kop - hoezee!

“Daar dansen de luizen met klompen op - hoezee !”

“Den keizer, enz.

(Wijze: „Al is 't prinsesje nog zoo klein, enz.)

(Mededeeling van den heer Numa Hasselman).

omstandigheden! Langs haven en straten knalden de vreugdeschoten, een algemeene verlichting besloot het feest.

Een eenvoudige gedenksteen⁶⁴) in de Grootte Kerk bewaartnog de herinnering aan de bestorming van 1814. De notulen van het Domesticq kerkbestuur van 15 Februari 1815 vermelden een verzoek door generaal Cooke gedaan aan de kerkmeesters van de Gereformeerde kerk om toestemming voor het plaatsen van een monument voor de gesneuvelde Engelsche officieren in het koor, tegen den muur van de oostzijde.

Het verzoek werd ingewilligd, mits een plaatsingsrecht werd betaald van f 50 "en daar en boven aan de gereformeerde Diaconie zoodanige somme, als men gewoon is bij gelegenheden te schenken".

De notulen van 6 September 1815 berichten, dat de gevraagde rechten werden betaald en dat de bewuste "zoodanige somme" heeft bedragen f2.50, als gift voor de armen.

---

⁶⁴ In feite gaat het om twee gedenksteden: één ter herdenking van de in Wouw begraven officiers Skerrett, Gore, Carleton, Clifton, Miles, Buldeel en Sandes, een tweede voor Mercer, Clifton, MacDonald en Buldeel. Beide gedenksteden zijn tijdens de kerkbrand van 10 april 1972 geheel verloren gegaan. Herhaalde pogingen tot terugplaatsen na de restauratie van de kerk slagen pas in 2016, toen op 8 maart replica's werden onthuld door een nazaat van George Carleton (voor wie ook een eigen monument bij de kerk van Wouw staat, waar hij is begraven).

3 Mei 1815 en daarna⁶⁵⁾

Een jaar later werd de dag van de bevrijding van de Fransen nogmaals herdacht. Voor de inwoners van de stad Bergen op Zoom zal 3 mei 1814 immers en meer aansprekend moment zijn geweest dan 30 november 1813, de dag waarop Willem I in Scheveningen weer voet op Nederlandse bodem zette⁶⁶⁾.

De stad zuchtte toen immers net als enkele andere vestingsteden nog steeds onder het Franse juk. Het daadwerkelijk vertrek van de bezetter uit de stad, een half jaar later, zal vast meer hebben aangesproken. De toenmalige burgemeester C.H. van Hoek wijdt er een bekendmaking aan, waarin tevens aanwijzingen zijn opgenomen die gelden bij de feestelijkheden. Deze proclamatie werd bekendgemaakt in de Straatscourant van 3 mei 1815.

Bergen-op-Zoom, *den 15 April 1815*

PROCLAMATIE

STADGENOOTEN!

Wij hebben alle reden, om, in deze dagen, het gevaar te herdenken, waarin onze stad zich, nu een jaar geleden, bevond, en hoe onverwachts als gelukkig dezelve eene verwoesting dreigende belegering is ontkomen.

Het heugt ulieden nog zeer wel, met welk eene blijde verwachting men van Bergens wallen de eerste troepen van de tot bescherming der verdrukte menschheid verbondene

---

65 Tussengevoegd stuk dat niet in het oorspronkelijke document voorkomt, maar hier eigenlijk niet mag ontbreken.

66 In De Haag staat het monument 1813 op Plein 1813 om deze terugkeer te herdenken. Dit monument is te beschouwen als een soort 'bevrijdingsmonument'.

Mogendheden zag aanrukken, en de zich allezins zoo blijde als verlangde maare hoorde bevestigen, dat onze dierbare Koning bereids het roer der regering dezer landen had aanvaard, om het Nederlandsche volk, dat niet slechts zijnen naam en zijne mogenheid had verloren, naar wiens bloeiende jongelingschap, die door de gevloektste list naar vreemde luchtstreken gevoerd en met vreemde natiën vermengd werd, wederom als eene oppermagtige natie in den rang der volken te doen optreden. Alvorens ons echter dit geluk te beurt viel, moest gijlieden nog ooggetuigen van de verschrikkelijkste tooneelen zijn, tooneelen waarvan de herinnering alleen nog doet terug beven; immers deze stad werd, in den laten avond van den 8sten maart 1814, door Englands helden, in onderscheidene kolommen, zoo door den majoor *van Gorkum*, den kapitein *de Bere*, als eenige brave ingezetenen dezer stad geleid, moedig ter onzer verlossing aangevallen; met een afwisselend geluk werd er, gedurende de geheelen nacht, onafgebroken, tot laat in den volgenden morgen, gestreden, en elk uwer verwachtte, binnen deszelfs woning, met bangen kommer den uitslag van deze zoo merkwaardige als ijsselijke gebeurtenis af, en hoe schrikwekkend was toen niet voor ulieden allen de treurige mare, dat de onderneming mislukt en een groot aantal van deze moedige krijgshelden, of gesneuveld, of gevangen was. Welk een bloedig tooneel ontdekte, bij den aanbrekenden morgen, zich niet aan ulieder oogen! De staten, de toegangen der wallen van deze vesting waren met verschrikkelijk verminkte lijken, en aan stuk geslagen wapenen vervuld, en het gekerm van een aantal ellendige gekwetste menschen, ja van sommige ingezetenen dezer stad, vermeerderden het akelige van deze gebeurtenis.

Welk hart werd niet door duldeloos weedom en deernis verscheurd, toen men, na het eindigen van dezen dag, ontwaarde, dat de zich alhier bevindende Fransche bezetting aanstalte maakte, om deze vesting meer en meer te versterken en hardnekkig te verdedigen, en werd daarbij de ingezetenen niet de zoo oneindige drukkende last opgelegd, om de ontbrekende penningen te verschaffen, ter betaling van de soldij der troepen, waarvoor eene somme van drie en vijftig duizend franken benoodigd was!

Welk hart werd niet gegriefd, op het zien der batterijen, die in de ommestrecken werden opgeworpen, en deze stad met brand en verwoesting dreigden! In welken benaauwenden toestand wij bleven, tot dat de overheerscher, door de hand der Almagtigen, van den troon werd ter neder geploft, en de ketenen der verachtelijkste slavernij, die wij reeds te lang moesten torschen, verbroken werden.

Eindelijk, brak dan ook de dag van vreugde voor ons aan, en, de *derde mei*, een dag, die nimmer uit onze dankbare geheugenis moet worden uitgewischt, maakte een einde aan ons drukkend en langdurend lijden; de lieve hoop lachte ons in de verte toe, en gaf ons het vooruitzicht, van, onder het vaderlijk bestuur van onzen geliefden Vorst, wederom gelukkige dagen te zullen beleven!

Bij deze herinnering, zult gijlieden erkennen, dat deze verlossing, als ook de redding van ons vaderland, door de goddelijke Voorzienigheid is daargesteld! en zoude het ulieden dan onverschillig kunnen zijn, deze zoo verwonderenswaardige gebeurtenis plegtig te herdenken, om aan Hem, dien alleen de eer, de lof voor onze bevrijding toekomt, den eerbiedigsten dank te bewijzen.

Het is derhalve, dat ik ulieden uitnoodige, om dien dank met de meeste gepaste vreugde aan den dag te leggen, ten welken einde ik de navolgende bepalingen vermeend te moeten daarstellen.

Art 1. De dag van den 3den mei aanstaande zal op de plegtigste wijze en met vreugde binnen deze stad worden gevierd.

Art 2. De vlaggen zullen van al de torens, publieke gebouwen en schepen worden uitgestoken.

Art 3. Van twaalf tot een uur des voormiddags zal er door de leeraars in al de tempels der godsdienstige gezindheden binnen deze stad de algoede Voorzienigheid worden geloofd en gedankt, en de gemeente, door eene gepaste redevoering, de geschiedenis dier dagen worden herinnerd; zullende, gedurende de oefening van den Godsdienst, de winkels gesloten en alle openbare neringen en hanteringens verboden zijn.

Art 4. Voorts zullen, des morgens van acht tot negen uren, en des avonds van vijf tot zes uren, de klokken binnen deze stad geluid, en alle publieke gebouwen des avonds geillumineerd worden, terwijl dit feest met het afsteken van allerhande vuurwerken op de groote en vischmarkten des avonds zal besloten worden.

Aldus gedaan ten stadhuize van Bergen-op-zoom, den 27sten april 1815.

De Burgemeester, C.H. VAN HOEK

18 juni 1815⁶⁷⁾

Ondanks de feestelijkheden was dreiging van terugkeer van de Fransen pas definitief voorbij nadat de Napoleontische legers op 18 juni 1815 bij [Waterloo](#) definitief werden verslagen door een coalitie van Britse, Nederlandse en Hannoveraanse legerkorpsen onder opperbevel van Lord Wellington en een Pruisisch leger onder commando van Von Blücher.

Ook hier kreeg Bergen op Zoom mee te maken door de opvang van vele militairen die in deze slag gewond waren. De hospitalen in de stad⁶⁸⁾ lagen kennelijk vol. In de Staatscourant van 3 juli verschijnt opnieuw een bericht van de Burgemeester, luidend als volgt:

Bergen-op-Zoom, den 29 Junij 1815.

“De Burgemeester der stad Bergen-op-Zoom, met verdienden lof moetende gewagen van den ijver en de bereidwilligheid, waarmede de inwoners dezer stad en heeren officieren van het garnizoen het hunnen hebben toegebracht, om de dappere krijgslieden, welke de glorierijkste overwinning op den algemeenen vijand bevochten en in grooten getalle in de hospitalen dezer stad gekwetst liggen, te helpen verzorgen; en gelegenheid willende geven aan andere naburige inwoners onzes vaderlands, om hiertoe ook het hunne bij te dragen, heeft, om dit op een geregelde en zekere wijze te kunnen doen, tot het ontvangen dier giften benoemd en gecommiteerd de heeren Vice-Burgemeester *Drabbe* en den Thesaurier *W. Huart*, welke heeren, zich met deze commissie vereerd achtende, dezelve volvaardig op zich hebben genomen; wordende elke Nederlander verzocht en gebeden, om, in navolging van de

---

67 Tussengevoegd stuk dat niet in het oorspronkelijke document voorkomt, maar hier eigenlijk niet mag ontbreken.

68 Gouvernement en Markiezenhof.

inwoners dezer stad en van de heeren officieren van het garnizoen, en ten bewijze zijner dankbaarheid aan God, en ten blijke zijner liefde voor Vorst en Vaderland, mede het zijne toe te brengen, door het toezenden van milde giften aan voorn. Commissie, hetzij in geld of andere noodwendigheden, om het lot der moedige krijgslieden, welke zoo vele eervolle wonden bekomen hebben, te helpen verligten”.

Op 21 augustus 1815 werd opnieuw een publicatie in de Staatscourant aangetroffen:

Bergen op Zoom, den 13 Augustus.

De ondergeteekende krijgslieden, gewond in de glorierijke bataille van Waterloo, en zich thans bevindende in het militaire hospitaal te Bergen-op-Zoom, willen, bij de, zoo voor zich zelve als in naam hunner kameraden, mede in het voormelde hospitaal gekwetst liggende, hunnen openlijken dank betuigen, voor de verzorging der verkwikkingen, welke aan hen, door de daartoe gestelde commissie, bestaande uit de heeren J. Drabbe en W. Huart, in persoon, als door de inwoners dezer stad dagelijks zoo mild worden toegedeeld, en, daar zijlieden door voormelde heeren onderrigt zijn, dat dezelve tot het uitreiken dier verkwikkingen, ook door de liefdadige en edelmoedige bijdragen uit Holland en Zeeland, werden in staat gesteld, zoo betuigen zij. Aan die gulhartige gevers mede hunnen gevoelige dank-erkentenis; zij zullen deze groote weldaden niet vergeten, maar, genezen zijnde, met hunne krijgsmakkers, des noods, andermaal hun leven voor Vorst en vaderland kloekmoedig wagen.

Bergen op Zoom, den 5den augustus 1815

Van Broekhuijzen, wachtmeester in het regiment huzaren, no 6, geboren te Boxmeer, door een kogel in het hoofd gewond;

Johannes F. Caenen, sappeur in het regiment huzaren, no 6, geboren te Woerden, door een kogel in den rug gewond;

Wander Slotboom, soldaat in het 6de bataillon landmilitie, geboren te Winterswijk, door een kogel in het hoofd gewond, welke het linker-oog heeft weggenomen;

H.D. Thomas, soldaat, geboren te Berkhoven, dienende in het eerste regiment Westphalinger landweer, door een kogel aan het been zwaar gewond;

Jan Goedertier, soldaat in het tweede bataillon Engelse jagers, geboren te Middelburg, door een kogel in het hoofd gewond;

Andries Gall, soldaat in het 8ste bataillon landmilitie, geboren te Rotterdam, door een kogel aan het been gewond.

Niet is onderzocht hoeveel gewonden in Bergen op Zoom werden verpleegd, en tot wanneer deze militairen in de Bergse hospitalen verbleven.

Honderd jaar later⁶⁹⁾

Honderd jaar zijn heengegaan sedert de wallen en bastions van Bergen-op-Zoom daverden van het kanon- en geweervuur, sedert de stad werd beheerscht door een vreemde, vijandige, bestormd door een vreemde, vijandige mogendheid. Een eeuw van vrede en vrijheid volgde op 20 jaren (1795-1815) van onzekerheid. de Nederlandsche Scheldestad van nu levert een geheel anderen aanblik dan die van toen. In 1814 waren de voornaamste takken van bedrijf de volgende:

- Handel in graan en meel, waarvoor reeds in 1629 een korenwaag was gesticht;
- Verbouw van groenten, vlas en meekrap;
- Visscherij en binnenschipperij;
- Er stonden op de Dubbelstraat of Potterikes niet minder dan 10 pottebakkerijen. Aan het einde van de tegenwoordige OranjeNassaustra⁷⁰⁾ vond men een zeer groote, genaamd "de Arend", eigendom van de familie Verkouteren;
- Aan de haven brachten nog twee zoutziederijen wat vertier.

Overigens was er geen industrie van beteekenis.

In 1913 ....

Nog blikte de stomp van den stouten toren in onstoorbare stoerheid neer op de stad, die van zooveel strijd in den loop der eeuwen getuige was. Maar de vestingwerken zijn verdwenen, vermokerd en verspit. Wel marcheeren de miliciens nog op "Kiek-in-dePot", maar van verschansing werd het veld een wei; wel staan nog de muren van 't waterfort ver de Schelde in, trotseerend de beukende golven van 't reuzige water, maar eenzaam krabbelt een krab er langs de

---

69 Hier vervolgt de oorspronkelijke tekst. De subtitel 'Honderd jaar later' betreft dus 1913, het jaar waarvoor het gedenkboek is gepubliceerd.

70 Lag tussen Stulemeijerlaan en Nieuwe Markt; na zuidelijke doorbraak omstreeks 1960 deel van Westersingel.

oeverpalen en jongens stoeien er in een roeibootje aan den kant; wel ligt er nog de stijve massa van het Pielekenswater, oud bastion, grauw van grijsheid, donker van de gaten der gapende kazematten, drommend in 't maanlicht, drijvend in de gracht, maar de stoomtram hobbelt er langs en de gele brem wuift er in 't voorjaar zijn bloempluimen op de maat van den wind: de vesting is dood.

De stad mocht tot nieuwen bloei herleven. Van nog geen 6000 inwoners steeg het aantal harer burgers tot 16000 bijna. De nijverheid breidde zich uit door de opkomst en ontwikkeling der machine- en suikerindustrie, de groote spiritusfabriek brengt velen werk. De moderne vindingen vonden hun toepassing in spoorweg, gas en waterleiding⁷¹).

Het garnizoen bleef, zonder wallen, zonder bastions. het werk der stage ontwikkeling mocht ook hier rijpe vruchten ten oogst brengen en verlangend vragen wij wat de toekomst nog te geven heeft.

Slechts dit.

In de middeleeuwen was Bergen-op-Zoom een groote koopstad. Van Gorkum heeft in zijn leven nog zijn beste krachten gegeven aan de uitwerking van een schets om in de stad een zehaven te scheppen. Als uitvoercentrum voor de suikerindustrie en de cultures in west-Noord-Brabant kon Bergen-op-Zoom weer een haven van beteekenis worden. Van Gorkum's plan ligt er nog, onuitgevoerd.

---

71 De schrijvers waren zich er (vanzelfsprekend) nog niet van bewust dat de Europa, en daaamee Nederland en de stad Bergen op Zoom, aan de vooravond stond van de Eerste Wereldoorlog. Nederland bleef neutraal en werd niet door Duitsland binnenvallen, maar bleef niet vrij voor de gevolgen van de oorlog die vooral in Zuid België en Noord Frankrijk woedde. Vanaf begin oktober 1914 werd Westbrabant en de rest van Nederland overstroomd met naar schatting 1 miljoen Belgische vluchtelingen. Bergen op Zoom met zijn 16.000 inwoners vervijfvoudigde in enkele dagen van omvang. Welke problemen dit met zich meebracht is elders gepubliceerd.

Zal het er over 100 jaar nog zoo liggen, op papier ....⁷²⁾

---

72 Nog in de jaren '60 van de 20e eeuw werden plannen voor een wereldhaven in de Oosterschelde ontwikkeld en in de politiek besproken. Ze hebben het (gelukkig?) weer niet gehaald. Inmiddels zijn we deze volgende 100 jaar gepasseerd in 2013. De industrialisatie en automatisering heeft de gehele westerse wereld een ander aanzien gegeven. De plaats van Bergen op Zoom in de samenleving is mede hierdoor ook een heel andere geworden.

AANWEEZING DER

- Bousteuns.**
- 1 Oranje
  - 2 Breda
  - 3 Breda
  - 4 Breda
  - 5 Breda
  - 6 Breda
  - 7 Breda
  - 8 Breda
  - 9 Breda
  - 10 Breda
  - 11 Breda
  - 12 Breda
  - 13 Breda
  - 14 Breda
  - 15 Breda
  - 16 Breda
  - 17 Breda
  - 18 Breda
  - 19 Breda
  - 20 Breda
  - 21 Breda
  - 22 Breda
  - 23 Breda
  - 24 Breda
  - 25 Breda
  - 26 Breda
  - 27 Breda
  - 28 Breda
  - 29 Breda
  - 30 Breda
  - 31 Breda
  - 32 Breda
- Beschreven plaatsen.**
- 33 Breda
  - 34 Breda
  - 35 Breda
  - 36 Breda
  - 37 Breda
  - 38 Breda
  - 39 Breda
  - 40 Breda
  - 41 Breda
  - 42 Breda
  - 43 Breda
  - 44 Breda
  - 45 Breda
  - 46 Breda
  - 47 Breda
  - 48 Breda
  - 49 Breda
  - 50 Breda
  - 51 Breda
  - 52 Breda

BERGEN OP ZOOM

stormvloedvloed veroverd op den 6ten Maart 1614
 DOOR BRITSCHE TROEPEN ONDER BEVEL VAN DEN LT GENERAAL
 SIR THOMAS GRAHAM.

volgens ontwerp en onder geleide van den Kapitein van de Vloet Generaal kwartiermeesterstal
 JAN EGBERTUS VAN GOERUM.

O O S T E R S C H E L D E